

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Karin Sandvall

Tolkning av entreprenadavtal i Högsta domstolen och underrätter

Förekommer en särskild tolkningsmetod för
entreprenadavtal?

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Per Samuelsson

Termin: HT 2022

Innehåll

SUMMARY	4
SAMMANFATTNING.....	6
FÖRORD	7
FÖRKORTNINGAR.....	8
1 INLEDNING.....	10
1.1 Introduktion.....	10
1.2 Syfte och frågeställningar	11
1.3 Metod och material.....	12
1.4 Avgränsningar	13
1.5 Disposition	13
2 ENTREPRENADRÄTTSLIG BAKGRUND	15
2.1 Introduktion.....	15
2.2 Rättslig reglering	15
2.3 Standardkontrakt i byggbranschen	16
3 AVTALSTOLKNING	18
3.1 Introduktion.....	18
3.2 Principer vid tolkning av avtal.....	18
3.3 Principer vid tolkning av standardavtal	21
3.4 Perspektiv på tolkning av avtal	22
4 HD:S TOLKNING AV ENTREPRENADAVTAL	24
4.1 Introduktion.....	24
4.2 Tolkning av entreprenadavtal i HD	25
4.2.1 NJA 2012 s. 597	25
4.2.2 NJA 2013 s. 271	26
4.2.3 NJA 2014 s. 960	27
4.2.4 NJA 2015 s. 3	29
4.2.5 NJA 2015 s. 862	29
4.2.6 NJA 2018 s. 653	30
4.3 Slutsats.....	32

5	UNDERRÄTTSAVGÖRANDE	34
5.1	Introduktion.....	34
5.2	T 18421–13 / T 5503–15	34
5.2.1	Stockholms tingsrätt.....	34
5.2.2	Svea hovrätt.....	35
5.3	T 5062–14 / T 6985–18	38
5.3.1	Stockholms tingsrätt.....	38
5.3.2	Svea hovrätt.....	40
5.4	T 3780–17 / T 6940–19	43
5.4.1	Falu tingsrätt.....	43
5.4.2	Svea hovrätt.....	46
5.5	T 2522–17 / T 7981–19	48
5.5.1	Falu tingsrätt.....	48
5.5.2	Svea hovrätt.....	51
5.6	Slutsats.....	53
6	PREJUDIKATLÄRAN	55
6.1	Introduktion.....	55
6.2	Principiella uttalanden i ljuset av prejudikatläran	55
7	AVSLUTANDE DISKUSSION	58
	KÄLLFÖRTECKNING	60

Summary

Construction contracts generally refer to extensive and long-term projects involving several different parties. It is relatively common for the parties to have different opinions regarding how a specific contractual term should be interpreted. There is no construction contract law in the area. Hereby representatives of the BKK, the Construction Contracts Committee, have negotiated standard contracts. The standard contracts have a strong position within the construction industry.

Disputes in the area of construction contract law have historically been tried primarily through arbitration. In recent years, however, the number of disputes tried in general court has increased. The supreme court has, during the last decade, announced a number of precedents that deal with how the interpretation of standard contracts in the field of construction law should be done. The principles of interpretation highlighted by the supreme court differ from the interpretation that traditionally has been made within the context of arbitration proceedings.

The purpose of this essay is to examine how the precedents of the supreme court regarding the interpretation of construction contracts should be understood. To achieve this purpose, the precedents of the supreme court regarding the interpretation of construction contracts are examined. Based on these rulings, certain principles for contractual interpretation of construction contracts take shape. The statements of principle that the supreme court makes regarding contractual interpretation of construction contracts can be understood in different ways. On the one hand, the statements of principle can be perceived as the supreme court establishing a “step-by-step”-method. On the other hand, the statements of principle can, in my opinion, be understood as general descriptions of how the interpretation of construction contracts could be done.

To find out how precedents of the supreme court regarding the interpretation of construction contracts should be understood, a number of lower court decisions are analyzed. In doing so it is examined which statements of principle the lower courts make regarding the interpretation of construction contracts. It is also examined how the lower courts proceed with their material assessment. Based on the examination of lower court judgements, it can be stated that the statements of principles made by the supreme court should not be interpreted as the supreme court having developed a “step-by-step”-method for interpreting construction contracts. When examining the material assessments in the lower courts, it is clear that the various interpretive factors are taken into account in an overall assessment. In the examined lower court judgements, the interpretation factors are generally used as arguments to legitimize the result of the interpretation. The statements of principle should be considered, in accordance with the argumentation in the

essay, as general descriptions of how construction contracts can be interpreted.

Sammanfattning

Entreprenadavtal avser i allmänhet omfattande och långvariga arbeten som inbegriper flera olika parter. Det är relativt vanligt förekommande att parterna har olika åsikt gällande hur ett specifikt avtalsvillkor ska tolkas. Det finns ingen entreprenadrättslig lagstiftning. Företrädare för BKK, Byggandets Kontraktskommitté, har framförhandlat standardkontrakt. Standardkontrakten har en stark ställning inom bygg- och anläggningsindustrin.

Tvister på entreprenadrättens område har historiskt sett främst prövats genom skiljeförfaranden. De senaste åren har antalet tvister som prövats i allmän domstol emellertid ökat. HD har, under det senaste decenniet, meddelat ett antal prejudikat som behandlar tolkningen av standardkontrakt på entreprenadrättens område. De tolkningsprinciper som HD lyfter fram skiljer sig från den tolkning som traditionellt gjorts inom ramen för skiljeförfaranden.

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur HD:s prejudikat gällande tolkningen av entreprenadavtal ska förstås. För att uppnå detta syfte redogörs för HD:s prejudikat gällande tolkningen av entreprenadavtal. Utifrån dessa avgöranden utkristalliseras vissa tolkningsprinciper. De principiella uttalandena som HD gör gällande avtalstolkning av entreprenadavtal kan uppfattas på olika sätt. Å ena sidan kan de principiella uttalandena uppfattas som att HD fastslagit en ”steg-för-steg”-metod för tolkning av entreprenadavtal. Å andra sidan kan de principiella uttalandena, enligt min mening, uppfattas som generella beskrivningar av hur tolkningen av standardavtal kan gå till.

För att utröna vilket genomslag HD:s tolkningsmodell för entreprenadavtal har fått i underrätter, refereras och analyseras ett antal underrättsavgöranden. Härvid undersöks dels vilka principiella uttalanden underrätterna gör gällande tolkningen av entreprenadavtal, dels hur underrätterna går till väga vid den materiella bedömningen.

I uppsatsen nås slutsatsen att de principiella uttalanden som HD gjort inte ska tolkas som att HD utarbetat en ”steg-för-steg”-metod. Vid granskning av de materiella bedömningarna i underrätterna framgår tydligt att de olika tolkningsfaktorerna och den dispositiva rätten beaktas inom ramen för en helhetsbedömning. I de analyserade underrättsavgörandena används tolkningsfaktorerna generellt sett som argument för att legitimera ett tolkningsresultat. De principiella uttalandena bör, i enlighet med argumentationen i uppsatsen, betraktas som generella beskrivningar av hur tolkningen av entreprenadavtal kan gå till.

Förord

I och med inlämnandet av denna uppsats avslutas mina år på juristprogrammet i Lund. Min studietid i Lund har varit fylld med stimulerande studier samt många nya bekantskaper och vänner. Tack till er för att ni har förgyllt min tillvaro under dessa år.

Uppsatsskrivandet har stundtals varit utmanande, men även intressant och lärorikt. Jag vill rikta ett stort tack till Per Samuelsson för hans värdefulla åsikter och handledning.

Jag vill även särskilt tacka mina kära föräldrar för ovärderlig hjälp med korrekturläsning.

Lund, den 4 januari 2023.

Förkortningar

AB 04	Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader (2004)
AB 92	Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader (1992)
ABK 09	Allmänna bestämmelser för konsultuppdrag inom arkitekt- och ingenjörsvksamhet (2009)
ABK 96	Allmänna bestämmelser för konsultuppdrag inom arkitekt- och ingenjörsvksamhet (1996)
ABT 06	Allmänna bestämmelser för totalentreprenader avseende byggnads-, anläggnings- och installationsarbeten (2006)
Avtalslag	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättsens område
BKK	Byggandets Kontraktskommitté
HD	Högsta domstolen
Köplag	Köplag (1990:931)
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Plan-och bygglag	Plan-och bygglag (2010:900)
Prop.	Proposition
SFS	Svensk författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar

ÄTA-arbete

Ändringsarbete, tilläggsarbete som står i omedelbart samband med kontraktsarbetena och som inte är av väsentligt annan natur än dessa samt avgående arbete.

1 Inledning

1.1 Introduktion

Entreprenadavtal mellan näringsidkare utgör en avtalstyp som inte regleras särskilt i lag.¹ Kommersiella entreprenadavtal är bland annat undantagna från köplagens tillämpningsområde.² Då det saknas lagreglering har företrädare för bygg- och anläggningsbranschen i Byggandets Kontraktskommitté (BKK), förhandlat fram särskilda standardkontrakt, Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader (AB).³

Entreprenadrätten får i mycket stor utsträckning sin rättsliga normering genom standardavtalen. I bygg- och anläggningsbranschen har AB-avtalen fått en ställning som, i viss mån, kan jämföras med lagstiftning. AB-avtalen utgör ett framförhandlat dokument i näringslivet vars upplägg och omfattning för tankarna till lag.⁴ Villkoren i standardavtalen kompletteras handböcker, så kallade motiv, där tanken bakom bestämmelserna tydliggörs.⁵

Då entreprenadvистер uppstått har dessa i hög utsträckning hanterats inom ramen för skiljeförfaranden. Ett fåtal tvister av större omfattning har rättsligt prövats i allmän domstol. HD har emellertid, under 2010-talet, meddelat ett antal prejudikat i entreprenadvистер där de beskriver hur AB-avtalen ska tolkas. De principer för tolkning av AB-avtalen som HD framhåller i sina prejudikat avviker från den metod som traditionellt tillämpats vid tolkning av AB-avtalen inom ramen för skiljeförfaranden. Bland entreprenadrättsjurister förekommer uppfattningen att lösningar på oklara rättsfrågor, så långt som möjligt, ska hanteras inom ramen för standardavtalssystemet och inom AB-familjen.⁶ Vid tolkning av AB-avtalen, enligt den traditionella metoden, har betoning legat på BKK:s avsikt vid författandet av standardavtalen samt standardavtalens historik och systematik.⁷ För att fastställa BKK:s avsikt har bland annat rättsutlåtanden från BKK och motiven varit av avgörande betydelse.⁸

Avseende de avgöranden som HD meddelat gällande tolkningen av entreprenadavtal kan vissa utmärkande drag utrönas. HD:s redogörelser av tolkningsprinciper återupprepas närmast ordagrant i flera avgöranden. De senare

¹ Samuelsson, Per (2011), s. 64.

² Köplagen (1990: 931) 2 § 1 st. men 2.

³ Ingvarsson, Anders och Utterström, Marcus (2020), s. 41–42.

⁴ Bernitz, Ulf (2018), s. 32.

⁵ Willborg, Isak (2016/2017), s. 865.

⁶ Bernitz, Ulf (2018), s. 104–105.

⁷ Ingvarsson, Anders och Utterström, Marcus (2015), s. 259.

⁸ Willborg, Isak (2016/2017), s. 865.

redogörelserna hänvisar i hög utsträckning till tidigare redogörelser.⁹ Frågan är om HD avsett att etablera vissa tolkningsprinciper för entreprenadavtal. I doktrinen finns vissa röster som menar att HD, genom sina avgöranden, fastslagit en speciell ”steg-för-steg”-metod för tolkning av entreprenadavtal. Ingvarsson och Utterström menar att HD, genom sina avgöranden, utarbetat en tolkningsmetod bestående av sex separata steg.¹⁰ Willborg menar att HD innan NJA 2012 s. 597 inte tycks ha brukat någon särskilt föreskriven metod. Efter NJA 2012 s. 597 skedde dock en förändring och HD började, vid avtalstolkning, använda ”en standardiserad metod”, bestående av sex steg. Utmärkande är att HD tycks följa en ”bestämd tolkningsmall vid avtalstolkning av entreprenadavtal, vilket skiljer sig från tidigare praxis”.¹¹ Det finns även uppfattningar i doktrinen som menar att det inte går att fastställa en särskild metod av ovan innebörd.¹²

I denna uppsats kommer bland annat att undersökas huruvida det finns fog för uppfattningen att HD fastslagit en ”steg-för-steg”-metod avseende tolkningen av entreprenadavtal. För det fall man inte kan tala om ”steg-för-steg”-metod är frågan hur HD:s redogörelser för tolkningsprinciper avseende entreprenadavtal ska förstås.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka om HD fastslagit en ”steg-för-steg”-metod för tolkningen av standardvillkor i entreprenadavtal.

För att uppnå syftet besvaras följande frågeställningar:

- Vilka principiella uttalanden gör HD gällande tolkningen av entreprenadavtal?
- Vilka principiella uttalanden gör underrätterna gällande tolkningen av entreprenadavtal?
- På vilket sätt beaktas eventuella principiella uttalanden inom ramen för underrätternas materiella bedömning?
- Ska HD:s principiella uttalanden tolkas som att HD fastslagit en ”steg-för-steg”-metod för tolkningen av entreprenadavtal som är prejudicerande? Hur ska HD:s redogörelser av tolkningsprinciper förstås i annat fall?

⁹ Se kapitel 4.3.

¹⁰ Ingvarsson, Anders och Utterström, Marcus (2020), s. 69–70.

¹¹ Willborg, Isak (2016/2017), s. 874–875.

¹² Se bl.a. Nilsson, Mattias (2016), s. 162.

1.3 Metod och material

Med anledning av uppsatsen syfte används en rättsdogmatisk metod. Den innebär att rätten tolkas genom tillämpning av de allmänt accepterade rättskällorna: lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och doktrin.¹³

Entreprenadavtal mellan näringsidkare är inte reglerat i lag. Det finns vidare begränsad praxis på entreprenadrättens område, då tvister i hög utsträckning hanterats genom skiljeförfaranden.¹⁴ Behandlingen av entreprenadrätt i doktrin är knapp. Detta medför att det finns vissa svårigheter med att tillämpa en strikt rättsdogmatisk metod. För att kunna besvara uppsatsens frågeställningar fordras ett mer vidsträckt material än vad som ges av den traditionella rättskällevärdet. Exempelvis har standardavtal stor betydelse inom entreprenadrätten och behöver därför, vid sidan av de traditionella rättskällorna, konsulteras.

Vid utredning av entreprenadrättsliga frågor måste således källor utöver de som ryms inom den traditionella rättskällevärdet beaktas. Användandet av standardavtal har fått stor utbredning inom entreprenadrätten där de mest betydelsefulla standardavtalen är AB 04 och ABT 06. AB 04 och ABT 06 har tillkommit genom förhandlingar i BKK:s styrelse.¹⁵ Standardavtalen kompletteras med handböcker där tanken bakom bestämmelserna förtydligas.¹⁶

Doktrin behandlas i det andra, tredje och sjätte kapitlet. Kapitel fyra analyserar de avgöranden som meddelats av HD. Kapitel fem består i en redogörelse av underrättsavgöranden. Vid återgivningen av HD:s avgöranden och underrätternas avgöranden görs i uppsatsen en åtskillnad mellan principiella uttalanden och materiella bedömningar. Med principiella uttalanden avses vad domstolen *uttrycker bör göras*. Med materiella bedömningar avses vad domstolen *rent faktiskt gör*.

De underrättsdomar som studerats har inhämtats från databaserna Juno och Infotorg genom en sökning på ”tolkning” samt ”entreprenadavtal”. Urvalet av underrättspraxis har begränsats i förhållande till tidpunkten då domen meddelats av en tingsrätt eller hovrätt. Domar som meddelats av en tingsrätt eller hovrätt under åren 2015–2022 refereras och analyseras. Anledningen till att den aktuella tidsperioden valts hänför sig till att denna period inträffar efter att majoriteteten av de domar, i vilka HD behandlat frågor om tolkning av entreprenadavtal, meddelats. Urvalet av underrättspraxis har även utgått från att ett AB-avtal är införlivat som kontraktshandling i det

¹³ Kleineman, Jan (2018), s. 21.

¹⁴ Willborg, Isak (2016/17), s. 864.

¹⁵ Ingvarsson, Anders och Utterström, Marcus (2020), s. 41.

¹⁶ Willborg, Isak (2016/17), s. 865.

entreprenadavtal som är föremål för domstolens prövning. Domskälen i tingsrätten eller hovrätten måste även prövat minst en tolkningsfråga.

Syftet med valet av sökord är att finna domar som behandlar domstolarnas tolkning av standardvillkor i entreprenadavtal. Författaren är medveten om att sökningen på aktuella sökord kan resultera i att inte samtliga domar som är relevanta har uppmärksammats. Avsikten med studierna är emellertid inte att de ska vara kvantitativa. En granskning av de domar som hittats genom sökningarna är tillräcklig för att uppnå syftet med uppsatsen. De fall som bäst illustrerar hur underrätterna tolkat standardkontrakten har valts ut. Att använda underrättspraxis som underlag kräver vidare insikt om materialets lämplighet för analys. En reservation bör göras för att det finns vissa svårigheter med att ge en rättvisande bild av hur domstolar, på ett allmänt plan, använder avtalstolkning för att utröna avtalsinnehåll. Oaktat denna reservation finns det ett värde i att, exempelvis, redogöra för generella observationer och belysande exempel.¹⁷

1.4 Avgränsningar

För att öka genomförbarheten av uppsatsen måste ett antal avgränsningar göras. Inledningsvis kan framhållas att det inte görs anspråk på att uppsatsen ska förse läsaren med en heltäckande bild av tolkningen av entreprenadavtal i underrättspraxis under aktuell tidsperiod. Vidare är det intressanta vid återgivningen av HD:s avgöranden och underrättsavgörandena inte primärt de sakfrågor som prövats i respektive mål.

Vid redogörelsen av HD:s avgöranden har en avgränsning gjorts i förhållande till återgivningen av de materiella bedömningarna. Vid återgivningen av HD:s avgöranden redogörs inte för de materiella bedömningar HD gjort. I framställningen ligger fokuset på att ingående redogöra för de principiella uttalandena för att utkristallisera de tolkningsprinciper som HD framför däri.

Vid redogörelsen av underrättspraxis redogörs för såväl de principiella uttalandena som de materiella bedömningarna. Härvid är det intressant vilka principiella uttalanden som framförs och hur den materiella bedömningen görs mot denna bakgrund. De materiella bedömningarna redogörs endast översiktligt. Det främsta syftet med redogörelsen är att möjliggöra ett fördjupat resonemang kring betydelsen av de principiella uttalandena.

1.5 Disposition

Detta inledande kapitel följs av kapitel två vari en bakgrund till entreprenadrätten ges. Kapitlet redogör för vad som konstituerar ett entreprenadavtal,

¹⁷ Ingvarsson, Anders och Utterström, Marcus (2020), s. 58.

vilken rättslig reglering som finns samt vilken betydelse standardavtal har på området. I kapitel tre redogörs för tolkning av avtal i svensk rätt översiktligt. Redogörelsen tar särskilt sikte på de överväganden som görs gällande för tolkning av standardavtal. I kapitel fyra ges en redogörelse av HD:s mest centrala prejudikat gällande tolkning av entreprenadavtal. I kapitel fem refereras och analyseras underrättsavgöranden som berör tolkningen av entreprenadavtal. I kapitel sex diskuteras de principiella uttalandena i ljuset av prejudikatsläran. I det avslutande sjunde kapitlet förs en avslutande diskussion där fokus ligger på att ge perspektiv på uppsatsens två sista frågeställningar: Huruvida HD:s principiella uttalanden ska tolkas som att HD fastslagit en prejudicerande ”steg-för-steg”-metod för tolkningen av entreprenadavtal, alternativt hur dessa principiella uttalanden ska förstås i annat fall.

2 Entreprenadrättslig bakgrund

2.1 Introduktion

Entreprenadavtal avser uppförande eller ändring av byggnader och anläggningar. Avtalen omfattar projekt av både större och mindre värden: Avtalen kan exempelvis avse tillbyggnad av en sommarstuga eller en badrumsrenovering i en villa. Entreprenadavtalen kan även avse betydande byggnadsarbeten såsom uppförandet av flygplatser, sjukhus, kontorshus och flerbostadshus.¹⁸ Avtalen är även av betydelse för det allmännas hushållning av offentliga medel. Detta eftersom bygg- och anläggningsentreprenader upphandlas i stor omfattning, exempelvis vad avser nybyggnation av skolor, sjukhus och vägar.¹⁹

Entreprenadavtal sträcker sig normalt sett över en lång tidsperiod och påverkas i hög utsträckning av yttre faktorer, exempelvis av att förhållandena på arbetsplatsen inte motsvarar vad parterna överenskommit vid avtalsingåendet och beroende på väderleksförhållanden. Det finns således en stor risk för att det, vid genomförandet av en entreprenad, framkommer omständigheter som avtalsparterna inte förutsåg vid avtalets ingående.²⁰ En betydelsefull funktion med ett entreprenadavtal är att ge parterna instrument för att, på principiell nivå, reglera oförutsedda förhållanden och skeenden. Entreprenadavtalet präglas därför i vissa avseenden av flexibilitet.²¹

Entreprenadavtal är således på flera sätt särpräglade i förhållande till andra avtalstyper. För att få förståelse för ämnet fordras viss kännedom om vad ett entreprenadavtal är samt vilken betydelse AB-avtalen har i sammanhanget. I kapitlet presenteras översiktligt regleringen av entreprenadrätten samt standardavtalen på entreprenadrättens område.

2.2 Rättslig reglering

Termen entreprenad är inte rättsligt definierad.²² Att det inte finns någon rättslig definition för entreprenadavtal ligger i linje med att avtalstypen inte regleras särskilt i lag.²³ En entreprenad kan emellertid förklaras som att den avser mark-, byggnads-, installations-, rivnings- eller anläggningsarbete där

¹⁸ Ingvarsson, Anders och Utterström, Marcus (2020), s. 19.

¹⁹ Ingvarsson, Anders och Utterström, Marcus (2020), s. 19.

²⁰ Ingvarsson, Anders och Utterström, Marcus (2020), s. 19.

²¹ Ingvarsson, Anders och Utterström, Marcus (2020), s. 21.

²² Samuelsson, Per (2011), s. 13.

²³ Samuelsson, Per (2011), s. 64.

beställaren ålägger entreprenören att, på särskilda villkor, uppföra en byggnad, ett byggnadskomplex alternativt att utföra arbete på byggnad.²⁴

Entreprenadavtal mellan näringsidkare regleras inte särskilt i lag, utan är uttryckligen undantagna från köplagens tillämpningsområde.²⁵ I propositionen till köplagen anges de skäl som motiverar att entreprenadavtal mellan näringsidkare ska undantas från köplagens tillämpningsområden. I propositionen framhålls att köplagens regler på flera punkter, bland annat vad gäller hävning, är mindre lämpade att reglera konfliktsituationer som kan uppkomma vid avtal av ifrågavarande slag. Avtal om byggnads- och anläggningsentreprenader regleras i praktiken ofta genom utförliga standardavtal.²⁶

Entreprenadrätten präglas av att företrädare för bygg- och anläggningsbranschen, BKK, förhandlat fram omfattande standardavtal.²⁷ På så vis har marknadsparterna tagit över lagstiftarens roll genom utarbetandet av dessa nyssnämnda standardavtal, vilka behandlas i kapitlet nedan.

2.3 Standardkontrakt i byggbranschen

Traditionen att undanta entreprenadavtal från lagstiftningen går långt tillbaka. Till följd av frånvaro av lagstiftning på området har användandet av standardkontrakten fått stor betydelse. De mest betydelsefulla nu gällande standardkontrakten är AB 04 och ABT 06.²⁸

Standardkontrakten har utarbetats i kommittéer och bör ses som en samarbetsprodukt. AB 04 och ABT 06 har förhandlats fram av BKK. BKK utgörs av fyra branschföreträdare för byggherrarna, två företrädare för bygg- och anläggningsentreprenörerna, två företrädare för installatörerna och en branschföreträdare för de tekniska konsulterna och arkitekterna. Styrelsen i BKK måste vara enig för att ett beslut ska kunna fattas gällande bestämmelsernas utformning i ett AB-avtal. Utformningen av bestämmelserna är således resultatet av kompromisser inom BKK:s styrelse.²⁹

Genom AB-avtalens ställning som ett resultat av kompromisser är villkoren i AB-avtalen ett uttryck för motstående intressen i ett entreprenadförhållande. AB-avtalen kan således rubriceras som så kallade agreed documents. Att kontrakten är ett resultat av förhandlingar kan i vissa fall ha inverkan på bestämmelsernas kvalitet och tydlighet. BKK:s styrelse har i vissa fall inte varit eniga om tydliga skrivningar. Det kan hållas för sannolikt att vissa

²⁴Gorton, Lars (2011), s. 149 och Liman, Lars-Otto; Sahlin, Claes; Peterson, Martin; Kåvius, Niklas (2016), s. 19.

²⁵ Köplag (1990:931) 2 § 1 st. men 2.

²⁶ Prop. 1988/89:76, s. 63.

²⁷ Ingvarsson, Anders och Utterström, Marcus (2020), s. 41-42.

²⁸ Ingvarsson, Anders och Utterström, Marcus (2020), s. 41.

²⁹ Ingvarsson, Anders och Utterström, Marcus (2020), s. 41.

bestämmelser i avtalen är medvetet vagt eller mångtydigt formulerade. Otydligheter i skrivningarna kan resultera i att villkoren får olika innebörd beroende på tolkningen av bestämmelsens ordalydelse. I bygg- och anläggningsbranschen finns därjämte vissa etablerade uppfattningar avseende hur BKK avsett att en viss bestämmelse ska tolkas samt vilket resonemang som fördes av BKK i samband med förhandlingen avseende enskilda bestämmelser.³⁰

För de skiftande entreprenadformerna finns olika standardavtal inom AB-avtalsfamiljen. I Sverige existerar två huvudsakliga entreprenadformer, totalentreprenader och utförandeentreprenader.³¹ Av de nu gällande entreprenadkontrakten är AB 04 och ABT 06 av störst betydelse, AB 04 reglerar utförandeentreprenader och ABT 06 reglerar totalentreprenader. Med utförandeentreprenad avses att beställaren svarar för projektering och entreprenören för utförandet. I en utförandeentreprenad hålls beställaren ansvarig för att objektet i sin slutliga utformning uppfyller avsedd funktion.³² Med totalentreprenad menas att entreprenören i förhållande till beställaren ansvarar för projektering och utförande. I en totalentreprenad har entreprenören ansvar för att objektet uppfyller avtalad funktion, inom ramen för entreprenörens åtagande. Beställaren å andra sidan redovisar, genom funktionskrav i förfrågningsunderlaget, objektets användbarhet eller egenskaper.³³ Ett funktionsansvar förutsätter ansvar för både projektering och utförande. Detta i motsats till utförandeansvar, vilket endast omfattar ansvar för att arbetet utförs enligt ritningar, beskrivningar och andra handlingar tillhandahållna av beställaren.³⁴

Sedan hösten 2016 har revideringen pågått av AB 04 och ABT 06. BKK uppger att revideringsarbetet syftar till en omfattande genomgång och uppdatering av bestämmelserna mot bakgrund av förändrade och nya förutsättningar på marknaden. BKK uppger att det är en målsättning att klargöra oklarheter i dagens avtal och anpassa avtalet till den dispositiva rätten. BKK konstaterar att revideringsarbetet är långt framskridet hösten 2022, men uppger att det är svårt att sätta ett exakt datum då avtalet går ut på remiss.³⁵

³⁰ Ingvarsson, Anders och Utterström, Marcus (2020), s. 42.

³¹ Deli, Robert (2017), s. 20.

³² Förordet till AB 04

³³ Förordet till ABT 06

³⁴ Begreppsbestämningarna till ABT 06

³⁵ Se Byggnadens Kontraktskommitté, *Revideringen av AB 04 och ABT 06*.

3 Avtalsolkning

3.1 Introduktion

I kapitel tre diskuteras översiktligt avtalsolkning i svensk rätt. Redogörelsen gör inte anspråk på att vara heltäckande. I avsnitt 3.2 redogörs för några av de uppfattningar som finns i doktrin gällande existensen av särskilda tolkningsprinciper eller tolkningsmetoder. Avsnitt 3.3 tar särskilt sikte på de överväganden som utvecklats för tolkningen av standardavtal. I avsnitt 3.4 redogörs för olika perspektiv på tolkning av avtal i doktrin. Härvid diskuteras huruvida det går att nå någon egentlig klarhet i vilka regler domstolarna har att förhålla sig till när de tolkar ett avtal. De perspektiv som återfinns i doktrin varierar.

3.2 Principer vid tolkning av avtal

I svensk rätt saknas allmänt tillämpliga lagregler om tolkning av avtal. De principer som utvecklats för tolkning av avtal återfinns i den rättsvetenskapliga litteraturen och i domstolarnas rättstillämpning.³⁶

Adlercreutz och Gorton menar att det inte finns några enhetliga, generella och entydiga lösningar för alla situationer. Rättsliga avgöranden framstår i hög utsträckning som beroende av omständigheterna i det speciella fallet. En del återkommande lösningar och regelbundenheter kan emellertid urskiljas i domstolarnas rättstillämpning. Adlercreutz och Gorton framhåller att domstolarna, för att tillgodose rättssäkerheten, strävar efter en viss regelmässighet i sin verksamhet. Framväxten av tolkningsprinciper och tolkningsmetoder skapar en grad av enhetlighet. Dessa metoder och principer är emellertid inte lika fasta som regler uppbyggda på fastställda rekvisit, menar Adlercreutz och Gorton.³⁷

Bernitz ger uttryck för en liknande uppfattning och framhåller att svenska domstolar tolkar avtal mot beaktande av samtliga tillgängliga, relevanta tolkningsdata. Tolkningen sker mot bakgrund av avtalssituationen i sin helhet. De principer som finns för avtalsolkning kan ges olika tyngd beroende på situation och ska inte uppfattas som strikta.³⁸

Lehrberg betonar betydelsen av att systematisera de principer som finns för tolkning av avtal. Principerna behöver systematiseras för att tolkningen ska kunna ske stegvis och systematiskt. En systematisering är, enligt Lehrberg, nödvändig eftersom ”valet annars står mellan ett spontant och oöverlagt

³⁶ Lehrberg, Bert (2014), s. 33.

³⁷ Adlercreutz, Axel och Gorton, Lars (2010), s. 14.

³⁸ Bernitz, Ulf (2018), s. 89.

'jump to the conclusion' och en metod där man rör samman allt i en enda soppa för att sedan försöka se vad den föreställer".³⁹

Tolkningen av ett avtal går i första hand ut på att fastställa den gemensamma partsavsikten: vad parterna gemensamt åsyftat. Under förutsättning att den gemensamma partsavsikten går att fastställa anses denna vara ett tolkningsfaktum av större betydelse än lydelsen.⁴⁰ Den gemensamma partsavsikten gäller som avtalsinnehåll även om avsikten fått ett oklart eller faktiskt felaktigt uttryck i avtalets lydelse, enligt Bernitz.⁴¹

Adlercreutz och Gorton påpekar att en gemensam partsavsikt i strid med lydelsen i ett avtal kan vara svår att bevisa när part bestrider påstående därom och åberopar lydelsen till sin fördel. Lydelsen är inte endast ett bevisfaktum, utan ett underlag för presumtion.⁴² Bernitz konstaterar att det ofta inte går att nå fram till någon gemensam partsuppfattning.⁴³ För det fall den gemensamma partsavsikten inte kan utrönas finns i doktrinen till viss del olika förhållningssätt avseende hur tolkningen ska fortskrida.

Adlercreutz och Gorton beskriver att domstolar vanligen tar sin utgångspunkt i lydelsen. I andra hand beaktar domstolen andra faktorer.⁴⁴ Om det rör sig om ett oklart avtal blir lydelsens betydelse, utefter omfattningen av oklarheten, reducerad i förhållande till andra faktorer.⁴⁵ Adlercreutz och Gorton uppger att avtalsituationen och andra faktiska omständigheter blir av betydelse för att utröna innehållet i avtalet. Ett antal omständigheter som kan få betydelse exemplifieras, bland annat följande: parternas inbördes relation, parternas uppträdande, den vikt part fäster vid viss omständighet på ett sätt som den andra parten uppfattat, vad parterna förutsätter samt avtalets bakgrund och syfte.⁴⁶

Bernitz menar att svenska domstolar är märkbart ovilliga att lösa tvister gällande tolkningen avtalsvillkor genom att falla tillbaka på en bokstavstolkning. Domstolarna beaktar, genom att dra nytta av de möjligheter som den fria bevisprövningen ger enligt RB, bland annat bakgrunden till avtalet och det som framkommit under avtalsförhandlingarna.⁴⁷ När HD tar ställning till hur avtalet ska tolkas görs det på basis av ett beaktande av skilda tolkningsdata. Det finns inga fasta regler för avtalstolkning, utan det rör sig om relativt vaga principer.⁴⁸ För det fall ingen gemensam partsavsikt kan fastslås

³⁹ Lehrberg, Bert (2014), s. 32.

⁴⁰ Adlercreutz, Axel och Gorton, Lars (2010), s. 57–58; Lehrberg, Bert (2014), s. 34.

⁴¹ Bernitz, Ulf (2018), s. 89.

⁴² Adlercreutz, Axel och Gorton, Lars (2010), s. 59.

⁴³ Bernitz, Ulf (2018), s. 92.

⁴⁴ Adlercreutz, Axel och Gorton, Lars (2010), s. 60.

⁴⁵ Adlercreutz, Axel och Gorton, Lars (2010), s. 61.

⁴⁶ Adlercreutz, Axel och Gorton, Lars (2010), s. 63.

⁴⁷ Bernitz, Ulf (2018), s. 89.

⁴⁸ Bernitz, Ulf (2018), s.90.

bör tolkningen utgå från en objektiv lydelse, enligt Bernitz.⁴⁹ Vid tolkning av lydelsen i objektiv mening utgås från textens normala språkliga lydelse, även kallat semantisk tolkning. Bernitz framhåller att en princip vid objektiv tolkning är att lydelsen läses i sitt sammanhang mot bakgrund av avtalet som helhet.⁵⁰ Inom ramen för den objektiva tolkningen beaktar domstolarna även allmänna förnuftsöverväganden. Bernitz framhåller att det vid en objektiv tolkning kan vara relevant att beakta god sed, branschpraxis och etablerade handlingsmönster.⁵¹

Ett entydigt resultat genom en tolkning av lydelsen i objektiv mening är svårt att nå. I allmänhet söker domstolar, mot bakgrund av helhetssituationen, finna en lösning inom ramen för en friare tolkning. Domstolarna beaktar ofta vad som kan anses underförstått mellan parterna, praxis och dispositiv rätt. Det finns hos domstolarna en tendens att tolka avtalet mot bakgrund av dispositiv rätt, framhåller Bernitz.⁵²

Lehrberg förespråkar en speciell metod för tolkning av avtal genom ”en stegvis utvidgning av kontexten”. Varje steg delas in i olika deletapper där olika omständigheter, principer eller regler aktualiseras. Lehrberg menar att det härvid är av vikt att komma fram till en slutsats i varje steg. Slutsatsen kan emellertid vara att tolkningen inte ger något tydligt resultat.⁵³

Lehrberg beskriver det första steget i tolkningen där en språklig analys ska göras. Många gånger rör tolkningen ett fåtal ord i en avtalsklausul. I det andra steget sätts det tolkade villkoret in i sin språkliga kontext.⁵⁴ Steg tre beaktar avtalssituationens betydelse. Steg fyra fokuserar, i den utsträckning dessa är relevanta för tolkningen, på händelserna efter avtalsslutet. Steg fem fäster avseende på tolkningsresultatet i ett rättsligt sammanhang. Där undersöks bland annat om resultatet är rimligt och om det överensstämmer med relevanta tvingade eller utfyllande regler. Det sjätte steget behandlar eventuella undantag. Ett sjunde steg aktualiseras om ett spørsmål behandlas i olika avtalsklausuler och om tolkningen av dessa medför olika resultat. För det fall avtalet inte behandlar frågan aktualiseras utfyllande rättsregler. Dessa utgör emellertid inget etablerat steg i tolkningen, enligt Lehrberg.⁵⁵

Sammanfattningsvis kan konstateras att Adlercreutz, Gorton, Bernitz och Lehrberg har i viss mån olika inställning till hur avtalstolkning ska behandlas. Det förhållningssätt som Adlercreutz, Gorton och Bernitz å ena sidan antar är att de principer som finns för avtalstolkning inte ska uppfattas som strikta. Metoderna och principerna som utvecklats för tolkning av avtal är

⁴⁹ Bernitz, Ulf (2018), s. 92.

⁵⁰ Bernitz, Ulf (2018), s. 94.

⁵¹ Bernitz, Ulf (2018), s. 95.

⁵² Bernitz, Ulf (2018), s. 96.

⁵³ Lehrberg, Bert (2014), s. 32.

⁵⁴ Lehrberg, Bert (2014), s. 32.

⁵⁵ Lehrberg, Bert (2014), s. 33.

inte lika fasta som regler uppbyggda på fastställda rekvisit. Lehrberg å andra sidan ger uttryck för att avtalstolkning ska hanteras genom ett systematiskt tillvägagångssätt, en speciell metod. Lehrberg menar att ett sådant systematiskt tillvägagångssätt innehåller väsentliga säkerhetsmekanismer som medför att ingen viktig infallsvinkel missas i tolkningsoperationen. Vidare är metoden logisk då de tolkningsdata som är av störst betydelse utreds först, enligt Lehrberg.⁵⁶

3.3 Principer vid tolkning av standardavtal

Vad avser tolkningen av standardavtal kan några särskilda påpekanden göras. Bernitz anför att det finns viss rättslig problematik kring standardavtalen, där det inte finns någon egentlig motsvarighet vid avtal som enbart består av individuellt avtalade villkor. De tolkningsprinciper som används vid tolkning av standardavtal skiljer sig i viss mån från de som är tillämpliga vid tolkning av individuellt avtalade villkor.⁵⁷ Det finns emellertid inget rättsområde, skilt från den allmänna avtalsrätten, som benämns standardavtalsrätt.⁵⁸

Bernitz anför att det, vid tolkning av standardavtal, i regel saknas underlag för fastställande av en gemensam partsavsikt. Andra tolkningsprinciper än de som används vid individuellt avtalade villkor måste ofta tillgripas. För det fall en fråga i standardavtalet varit föremål för parternas individuella förhandlingar är emellertid läget annorlunda.⁵⁹ Bernitz anför att principen som innebär att en klausul ska beaktas i samband med andra villkor i kontraktet kan, när det är fråga om omfattande standardavtal, ha särskild betydelse. Även standardavtalets uppbyggnad och disposition samt klausulens placering kan ge betydelsefull ledning för tolkningen.⁶⁰ För det fall en objektiv tolkning av klausulen inte medför ett resultat tillämpar domstolarna, enligt Bernitz, en friare tolkning som sker mot bakgrund av dispositiv rätt.⁶¹

Adlercreutz och Gorton framhåller att standardavtalen, i viss doktrin, närmast tolkas som lagar. Ett argument för denna mening är att uppnå en enhetlig tolkning av avtalsvillkor som är ämnade att tillämpas mellan flera parter. Standardavtal fyller ungefär samma funktion som dispositiva rättsregler, menar Adlercreutz och Gorton. Det finns emellertid uppfattningar som skiljer sig från detta synsätt.⁶² Vid tolkning av standardavtal finns det inga

⁵⁶ Lehrberg, Bert (2014), s. 35.

⁵⁷ Bernitz, Ulf (2018), s. 28.

⁵⁸ Bernitz, Ulf (2018), s. 30.

⁵⁹ Bernitz, Ulf (2018), s. 99-100.

⁶⁰ Bernitz, Ulf (2018), s. 102.

⁶¹ Bernitz, Ulf (2018), s. 103.

⁶² Adlercreutz, Axel och Gorton, Lars (2010), s. 67.

tydliga tecken på att det bortses från individuella tolkningsdata. Det finns rentav indikationer som tyder på motsatsen. Adlercreutz och Gorton anför att det inledningsvis, vid tolkning av standardavtal, ska göras en objektiv tydning. Härvid tas hänsyn till syftet, rimlighet eller vad som uttryckts i dispositiva lagregler. Först därefter kan utrönas om det, med beaktande av andra omständigheter i det enskilda fallet, finns anledning att avvika från den objektiva tydningen. Adlercreutz och Gorton konstaterar att det i allmänhet finns möjlighet att ta hänsyn till de specifika omständigheterna, men att domstolarna gör detta i varierande grad.⁶³

Sammanfattningsvis gör sig vissa överväganden särskilt gällande vid tolkning av standardavtal. De principer som framförs i doktrin gällande tolkningen av standardavtal skiljer sig emellertid inte i väsentlig mån från de tolkningsprinciper som framförs avseende individuellt avtalade villkor.

3.4 Perspektiv på tolkning av avtal

I doktrin har diskuterats huruvida det går att nå någon egentlig klarhet i vilka regler som domstolarna har att förhålla sig till vid avtalstolkning.⁶⁴ Samuelsson menar att tolkningsläran, som juridisk konstruktion, är påfallande oformlig. Enligt Samuelsson utgör inte tolkningsläran en i källtexterna definierad regeluppsättning, som kan ge någorlunda entydiga lösningar på konkreta rättsliga problem.⁶⁵

Samuelsson menar att oavsett hur nitisk man än är i sitt studium av arbetsmaterialet, som huvudsakligen utgörs av befintlig praxis på området, kommer man inte att finna ett system för tolkningen. Man kommer överhuvudtaget inte kunna utvinna några fasta principer för tolkningen. Samuelsson menar att den som försöker uppställa en systematisk tolkningslära söker efter vad som kan beskrivas som dolda normer. Detta ger uttryck för en radikal skepsis mot domstolarnas tolkningsresonemang. Genom att söka efter dolda normer misstror man de skäl rättstillämparen uttryckligen anför, enligt Samuelsson.⁶⁶

Ramberg och Ramberg framhåller att viljan till att metodiskt ta itu med tolkningen av avtal bidrar till bättre tolkningsresultat. Avtalstolkningslärorna uppfattas emellanåt som en onödig teoretisk belastning. Ramberg och Ramberg menar att så inte är fallet.⁶⁷ Hänvisningar till den gemensamma partsviljan ofta blir någon typ av fiktion, en form av teknisk nödlögn. Det är

⁶³ Adlercreutz, Axel och Gorton, Lars (2010), s. 68-69.

⁶⁴ Samuelsson, Joel (2010), s. 12-13.

⁶⁵ Samuelsson, Joel (2010), s. 14.

⁶⁶ Samuelsson, Joel (2010), s. 22.

⁶⁷ Ramberg, Christina och Ramberg, Jan (2007), s. 173.

vanligtvis bättre att låta de faktorer som i realiteten styr avtalstolkningen klart framträda, konstaterar Ramberg och Ramberg.⁶⁸

Perspektivet som Samuelsson antar skiljer sig i hög grad från det som Ramberg och Ramberg ger uttryck för. Samuelsson antar å ena sidan en hållning där det inte går att fastställa några fasta principer för tolkning av avtal. Ramberg och Ramberg antar å andra sidan ett perspektiv där de förespråkar att tolkningen ska ske metodiskt för att uppnå ett bättre resultat. Ramberg och Rambergs förhållningssätt till avtalstolkning ligger i linje med det perspektiv som Lehrberg anför.⁶⁹

De perspektiv på tolkning av avtal som återfinns i doktrinen varierar. Utifrån Samuelssons inställning till avtalstolkning kan svårligen HD:s principiella uttalanden gällande tolkningen av standardvillkor i entreprenadbranschen uppfattas som en ”steg-för-steg”-metod. Utifrån Ramberg och Ramberg samt Lehrbergs inställning till tolkning av avtal torde det inte vara lika främmande att förstå HD:s principiella uttalanden som en ”steg-för-steg”-metod. Sett till de uppfattningar som återfinns inom doktrinen kan emellertid inte ingen av dessa tolkningar helt uteslutas. Utifrån de redogörelser och överväganden som görs i uppsatsen framgent instämmer jag emellertid i Samuelssons perspektiv på tolkning av avtal.

⁶⁸ Ramberg, Christina och Ramberg, Jan (2007), s. 173.

⁶⁹ Lehrberg, Bert (2014), s. 32.

4 HD:s tolkning av entreprenadavtal

4.1 Introduktion

I ett antal mål som prövats av HD har entreprenadavtal varit föremål för avtalstolkning. HD:s tolkning av entreprenadavtal skiljer sig från den traditionella tolkningen i entreprenadvister inom ramen för skiljeförfaranden. HD:s avgöranden har av den orsaken blivit uppmärksammade i entreprenadbranschen.⁷⁰

AB-avtalen har traditionellt sett stadgat att entreprenadvister ska prövas inom ramen för skiljeförfaranden. Skiljeförfarandena har i hög grad hantearats av en avgränsad krets specialiserade jurister. Dessa entreprenadjurister menas ha utvecklat en egen tolkningsmetod av AB-avtalen. Metoden har syftat till att fastslå den avsikt BKK har haft vid författandet av avtalen. Vid fastställandet av avsikten har motiv och rättsutlåtanden från BKK en central betydelse. I den traditionella tolkningsmetoden har branschpraxis spelat en roll, det vill säga att insätta personer frågats om sin uppfattning gällande ett visst spörsmål. I den traditionella tolkningsmetoden har även opublicerade skiljedomar haft en viktig betydelse.⁷¹ Det råder många gånger en bestämd uppfattning i entreprenadbranschen om hur en viss bestämmelse i AB ska tolkas. Detta kan gälla trots att tolkningen inte vinner stöd i det aktuella villkorets ordalydelse.⁷²

De senaste åren har entreprenadvister i högre utsträckning prövats i allmän domstol. Det har således skett en förflyttning från skiljenämnd till allmän domstol. Vad denna förflyttning beror på är inte helt klart. En möjlig del av förklaringen är de nya tvistelösningsreglerna, särskilt gällande beloppsgränserna, i AB-avtalen. Då antalet entreprenadvister i allmän domstol ökat har HD:s intresse för att avgöra tvistefrågor blivit större.⁷³

I avsnitt 4.2 redovisas HD:s mest betydelsefulla avgöranden, gällande tolkningen av bestämmelser i AB-avtalen under 2010-talet. Avgörandena presenteras i kronologisk ordning. Det intressanta i sammanhanget är primärt hur HD går till väga vid avtalstolkningen, inte de sakfrågor som prövas i varje enskilt mål. Avsnittet har ett huvudsakligt fokus på de principiella uttalanden som HD gjort gällande tolkningen, inte den materiella bedömningen.

⁷⁰ Willborg, Isak (2016/2017), s. 867.

⁷¹ Willborg, Isak (2016/2017), s. 865.

⁷² Ingvarsson, Anders och Utterström, Marcus (2015), s. 38.

⁷³ Willborg, Isak (2016/2017), s. 866.

4.2 Tolkning av entreprenadavtal i HD

4.2.1 NJA 2012 s. 597

I NJA 2012 s. 597 har beställaren och entreprenören ingått ett entreprenadkontrakt gällande nybyggnad av ett kraftverk. Till grund för avtalet ligger AB 92. Parterna har överenskommit att göra avsteg från vitesbestämmelsen i AB 92 genom vissa strykningar och ett tillägg. Några arbeten, som beställaren ansvarar för, ska emellertid utföras av en sidoentreprenör. Dessa arbeten för vilka beställaren ansvarar blir försenade, men även entreprenören blir försenad med sitt åtagande. Enligt en klausul i entreprenadavtalet har beställaren rätt till förseningsvite för varje påbörjad vecka kraftverket blir fördröjt. Beställaren hävdar att entreprenören anses skyldig att utge förseningsvite. Målet rör vad som kallas konkurrerande skadeorsaker.⁷⁴

HD anger, under rubriken ”Tolkningsförutsättningar avseende parternas avtal om förseningsvite”, följande uttalande:

Det har i målet inte gjorts gällande att parterna i samband med tillkomsten av avtalet diskuterade den närmare innebörden av vitesklausulen eller att de hade en gemensam partsavsikt rörande betydelsen av denna för ett fall där flera händelser samtidigt har orsakat en försening av kraftverkets idrifttagning. Inte heller föreligger det några andra omständigheter vid sidan av själva kontraktstexten som kan bidra till att klargöra hur parterna vid avtalstidpunkten uppfattade klausulen i det hänseendet. Ordalydelsen ger utrymme för såväl uppfattningen att när Trafikverkets försening ensam förklarar en fördröjning av idrifttagningen ska vite utgå oberoende av om fördröjningen ändå hade inträffat på grund av en sidoentreprenörs försening, som uppfattningen att vite förutsätter att fördröjningen av idrifttagningen inte hade skett Trafikverkets försening förutan. Inte heller avtalets systematik ger någon egentlig ledning för den aktuella frågan. Det är i ett sådant fall naturligt att vid bestämningen av avtalsinnehållet utgå från vad som gäller enligt dispositiv rätt.⁷⁵

HD utreder inledningsvis huruvida det finns någon gemensam partsavsikt rörande avtalet. Härefter konstaterar HD att det inte heller föreligger några andra omständigheter vid sidan av själva kontraktstexten, vilka kan bidra till att klargöra hur parterna vid avtalstidpunkten uppfattade klausulen i det hänseendet. HD utreder vad som kan utläsas av ordalydelsen och

⁷⁴ NJA 2012 s. 597, p. 14. Med konkurrerande skadeorsaker avses situationen då två eller flera händelser var för sig är tillräckliga för att orsaka samma skada.

⁷⁵ NJA 2012 s. 597, p. 13.

konstaterar efter detta att avtalets systematik inte ger någon ledning för frågan.

HD finner i detta fall att ingen av dessa tolkningsfaktorer ger ledning för att tolka bestämmelsens innebörd. HD anser därför det naturligt, när ordalydelsen och avtalets systematik inte ger någon ledning, att bestämningen av avtalsinnehållet ska utgå från vad som gäller enligt dispositiv rätt. Skrivningen ”i ett sådant fall” vittnar om att tolkningsfaktorerna har rangordnats efter prioritet i HD:s uttalande. Detta får innebörden att det är aktuellt med en tillämpning av dispositiv rätt först när de andra tolkningsfaktorerna inte ger tillräcklig ledning.

4.2.2 NJA 2013 s. 271

NJA 2013 s. 271 avser en tvist gällande tolkningen av en bestämmelse i AB 92. Under rubriken ”Allmänt om tolkningen av AB 92” anges följande:

Standardvillkoren i AB 92 har förhandlats fram mot bakgrund av allmänna obligationsrättsliga principer och köplagens regler. Det är därför naturligt att tolka villkoren i ljuset av den dispositiva rätt som annars skulle ha tillämpats, dvs. obligationsrättsliga principer för avtal av detta slag, varav en del har kommit till uttryck i köplagen (jfr NJA 2012 s. 597 p. 13). Om någon gemensam partsavsikt inte kan anses föreligga och det inte heller finns några omständigheter vid sidan av avtalstexten som kan klargöra hur parterna uppfattade ett omtvistat standardvillkor, bör tolkningen inriktas på villkorets ordalydelse. När villkorets innebörd ska bedömas kan ledning hämtas från systematiken och de övriga villkoren i AB 92; bestämmelserna är avsedda att utgöra ett sammanhängande system. Vid tolkningen av vissa villkor kan det finnas anledning att särskilt beakta entreprenadavtalets speciella drag. Avtalet skiljer sig från t.ex. köp genom att det som regel avser omfattande, komplicerat och långsiktigt arbete med flera inblandade parter.⁷⁶

HD anger inledningsvis att det är naturligt att tolka villkoren i AB 92 i ljuset av den dispositiva rätten som annars skulle säga ha tillämpats, det vill säga obligationsrättsliga principer. HD hänvisar i denna del uttryckligen till NJA 2012 s. 597 p. 13. I NJA 2013 s. 271, till skillnad från NJA 2012 s. 597, nämns den dispositiva rätten först av de olika tolkningsfaktorerna. HD anger att tolkningen ska ske i ljuset av den dispositiva rätten, vilket kan indikera att den dispositiva rätten kan få påverkan på den materiella bedömningen i sin helhet. Detta skulle exempelvis kunna innebära att dispositiv rätt ska beaktas vid utrönandet av ordalydelsen.

⁷⁶ NJA 2013 s. 271, p. 7.

HD anger att, om någon gemensam partsavsikt inte kan anses föreligga och det inte heller finns några klagörande omständigheter vid sidan av avtalstexten, bör tolkningen inriktas på villkorets ordalydelse. Vid bedömningen av villkorets innebörd kan ledning hämtas från systematiken och de övriga villkoren i avtalet. Härvid anges att bestämmelserna är avsedda att utgöra ett sammanhängande system. De tolkningsfaktorer som är aktuella här är sedvanliga tolkningsfaktorer: omständigheter som kan klagöra en gemensam partsavsikt eller partsuppfattning, ordalydelsen och systematiken i avtalet.⁷⁷ Att bestämmelserna i avtalet är ämnade att utgöra ett sammanhängande system, vilket HD anger, är ingen ny information från ett tolkningsperspektiv.⁷⁸

HD anger vidare att det vid tolkningen av vissa villkor finns anledning att särskilt beakta entreprenadavtalets speciella drag. HD förtydligar att avtalet skiljer sig från exempelvis köp genom att det ”som regel avser omfattande, komplicerat och långsiktigt arbete med flera inblandade parter”. Värt att nämna är att HD anger att avtalstypen har speciella drag. Av detta följer inte tvunget att själva tolkningen av avtalstypen är speciell. Generellt kan även konstateras att det, vid all tolkning av avtal, är av betydelse att beakta vilken avtalstyp som är aktuell.

4.2.3 NJA 2014 s. 960

NJA 2014 s. 960 rör tolkningen av ABT 94. Under rubriken ”Individuella förhållanden ger ingen ledning” anges att ”liksom vid avtalstolkning i allmänhet gäller, också när en entreprenad regleras av ett standardavtal ingående i AB-familjen, vad parterna gemensamt har kommit överens om”. HD framför att, hur parterna har diskuterat vid avtalets ingående och liknande, utgör sådana omständigheter som kan ge uttryck för den gemensamma partsavsikten.⁷⁹ I målet saknas gemensam partsavsikt. HD konstaterar att tolkningen, i det läget, ska bygga på objektiva grunder.⁸⁰

Under rubriken ”Utgångspunkter för tolkningen av de aktuella bestämmelserna” anges följande:

Utgångspunkten för en tolkning på objektiva grunder av ett standardavtalsvillkor är det omtvistade villkorets ordalydelse. När ordalydelsen ger utrymme för olika tolkningar, liksom när ordalydelsen inte ger något besked alls, ska ledning sökas i systematiken och de övriga

⁷⁷ Se avsnitt 3.2.1.

⁷⁸ Se exempelvis NJA 1991 s. 319 och NJA 1992 s. 403.

⁷⁹ NJA 2014 s. 960, p. 20.

⁸⁰ NJA 2014 s. 960, p. 21.

villkoren i standardavtalet. Det gäller särskilt när bestämmelserna i avtalet är avsedda att utgöra ett sammanhängande system.⁸¹

HD anger under samma rubrik som ovan:

När inte heller avtalets systematik ger någon ledning ska avtalsvillkoret tolkas i ljuset av dispositiv rätt (se NJA 2013 s. 271 p. 7, som gällde tolkning av villkor i AB 92). Den dispositiva rättens genomslagskraft kan i vissa fall behöva begränsas, t.ex. när visserligen på den ena sidan avtalskontexten inte ger någon direkt ledning men på den andra sidan den relevanta dispositiva rättsregeln passar illa i avtalssystemet. Således ska ytterst och sist göras en mer övergripande rimlighetsbedömning, som undantagsvis kan innebära att en avtalslucka fylls med en till det specifika avtalet tillpassad regel.⁸²

Först efter att de övriga tolkningsfaktorerna tagits upp, undantaget en övergripande rimlighetsbedömning, nämns den dispositiva rätten som hjälpmedel i rättsfallet. Detta är i överensstämmelse med NJA 2012 s. 597. I NJA 2013 s. 271 nämns emellertid den dispositiva rätten först av tolkningsfaktorerna.

HD anger att ”ytterst och sist” ska göras en mer övergripande rimlighetsbedömning. Detta talar i riktningen att den metod som HD presenterar utgör en ”steg-för-steg”-metod. HD understryker att avtalsvillkoret ska tolkas i ljuset av dispositiv rätt. Rimlighetsbedömningen ska därav göras samtidigt som de andra faktorerna beaktas i syfte att avgöra den dispositiva rättens genomslagskraft.

Vad avser dispositiv rätt anger HD särskilt:

Entreprenadavtal är en icke lagreglerad särskild avtalstyp. När det gäller att fastställa innehållet i dispositiv rätt för sådana avtal får ledning sökas i allmänna obligationsrättsliga principer och vad som gäller för närliggande avtalstyper. Köplagens reglering har då sitt särskilda intresse, men det måste beaktas att det rör sig om två olika avtalstyper och att det vid tolkningen av vissa villkor kan finnas anledning att särskilt beakta entreprenadavtalets speciella drag (se NJA 2013 s. 271 p. 7).⁸³

Uttalandet ovan indikerar att entreprenadavtalets speciella drag kan tillmätas betydelse vid fastställandet av den dispositiva rätten. Det är emellertid inte helt klart, på grund av den kontext uttalandet är fastställt i, om entreprenadavtalets speciella drag kan beaktas vid tolkning i allmänhet.

⁸¹ NJA 2014 s. 960, p. 22.

⁸² NJA 2014 s. 960, p. 23.

⁸³ NJA 2014 s. 960, p. 24.

Ordalydelsen, ”vid tolkningen av vissa villkor kan finnas anledning att särskilt beakta entreprenadavtalets speciella drag”, innebär i sig inget hinder för att beakta entreprenadavtalets speciella drag generellt i tolkningen. I NJA 2013 s. 271 var det klart att entreprenadavtalets speciella drag kunde beaktas vid tolkningen överlag. Det är sammantaget inte helt klart hur HD:s uttalande ska tolkas.

4.2.4 NJA 2015 s. 3

NJA 2015 s. 3 rör tolkning av AB 04. I avgörandet görs inga uttalanden om tolkningsprinciper såsom i NJA 2012 s. 597, NJA 2013 s. 271 och NJA 2014 s. 960. Därav blir det intressant att se hur HD går till väga vid den materiella bedömningen. I avgörandet har beställaren och entreprenören ingått ett entreprenadavtal i syfte att genomföra muddringsarbete i en hamn på Gotland. För avtalet gäller AB 04.

Arbetet skulle i enlighet med vad entreprenören upplyst om i sitt anbud, genomföras med ett visst angivet mudderverk. Ett kalkberg hindrar emellertid arbetet och muddringsarbetet kan, en tid efter att arbetet påbörjats, inte fortgå. Entreprenören utför ytterligare sprängningsarbeten för att slutföra arbetet, vilket medför merkostnader. Entreprenören anser att dessa merkostnader ska belasta beställaren. Beställaren hävdar å sin sida att entreprenören borde tagit hänsyn till risken för förekomsten av kalkberg vid en fackmässig bedömning av arbetsområdet. Vid tolkningen redogör HD inledningsvis för vad som uttrycks i Motiv 65 gällande betydelsen av motsvarande villkor i AB 65.⁸⁴ Härefter undersöker HD huruvida systematiken i AB 04 ger ledning i tolkningsfrågan. I detta sammanhang refererar HD till litteratur på entreprenadrättens område.⁸⁵

HD redogör sedan för regleringen i AB 04 innan tolkningsfrågan besvaras. Systematiken i AB 04 ger inget enhetligt svar på tolkningsfrågan, enligt HD. Vid besvarandet av tolkningsfrågan resonerar HD i linje med det yttrande som BKK ingett i målet. Sista steget i HD:s tolkning består av en rimlighetsbedömning. HD hänvisar inte till dispositiv rätt i domskälen.

4.2.5 NJA 2015 s. 862

I NJA 2015 s. 862 prövar HD tolkningen av en bestämmelse i ABT 94. Under rubriken ”Allmänna utgångspunkter för tolkning av standardavtal inom entreprenadbranschen” anger HD följande:

HD har i flera avgöranden under senare år haft anledning att tillämpa AB- och ABT-avtalen och då uttalat sig rörande principer för tolkning av villkor i dessa avtal. Domstolen har framhållit bl.a. följande. Om

⁸⁴ NJA 2015 s. 3, p. 7.

⁸⁵ NJA 2015 s. 3, p. 10–11.

någon gemensam partsavsikt inte kan anses föreligga och det inte heller finns några omständigheter vid sidan av avtalstexten som kan klargöra hur parterna uppfattade ett omtvistat standardvillkor, bör tolkningen inriktas på villkorets ordalydelse. När villkorets innebörd ska bedömas kan ledning hämtas från systematiken och de övriga villkoren i avtalet; bestämmelserna är avsedda att utgöra ett sammanhängande system. Vid tolkningen av vissa villkor kan det finnas anledning att särskilt beakta entreprenadavtalets speciella drag. När inte heller avtalets systematik ger någon ledning är det därför naturligt att tolka villkoren i ljuset av den dispositiva rätt som annars skulle ha tillämpats, varav en del kommit till uttryck i köplagen. Det ska dock beaktas att entreprenadavtal skiljer sig från t.ex. köp genom att det som regel avser ett omfattande, komplicerat och långsiktigt arbete med flera inblandade parter. Ytterst och sist måste en mer övergripande rimlighetsbedömning göras. (Se bl.a. NJA 2013 s. 271 p. 7 och NJA 2014 s. 960 p. 23).⁸⁶

HD sammanfattar de tolkningsprinciper som framhållits i tidigare avgöranden och hänvisar särskilt till NJA 2013 s. 271 p.7 och NJA 2014 s. 960 p. 23. Den sammanfattning som HD gör antyder att metoden ska uppfattas som en ”steg-för-steg”-metod.

HD anger att det, vid tolkningen av vissa villkor, kan det finnas anledning att särskilt beakta entreprenadavtalets speciella drag. Detta omnämns i samband med att HD redogör för avtalets systematik. I NJA 2014 s. 960 anges entreprenadavtalets speciella drag som tolkningsfaktor i den kontext då dispositiv rätt skulle bestämmas. I NJA 2013 s. 271 är det klart att entreprenadavtalets speciella drag kan beaktas vid tolkningen överlag.

Det kan uppmärksammas att HD genomgående använder sig av indikerande ord för att beskriva de olika tolkningsstegen. Som exempel kan nämnas att HD anger att tolkningen ”bör” inriktas på villkorets lydelse och att ledning ”kan” hämtas från systematiken och de övriga villkoren i avtalet. HD anger emellertid att ytterst och sist ”måste” en mer övergripande rimlighetsbedömning göras. Frågan är om HD härigenom menar att vissa tolkningssteg är frivilliga, medan den övergripande rimlighetsbedömningen är obligatorisk. I så fall kan HD tänkas indikera att tolkningsfaktorerna ska tillskrivas olika värde.

4.2.6 NJA 2018 s. 653

NJA 2018 s. 653 rör tolkningen av ABT 94. HD anger att HD i flera rättsfall har ”uttalat sig om hur allmänna bestämmelser om entreprenader ska tolkas”. Härvid hänvisar HD till NJA 2013 s. 271 p. 7, NJA 2014 s. 960 p. 22–

⁸⁶ NJA 2015 s. 862, p. 12.

23 och NJA 2015 s. 862 p. 12. HD anger att dessa uttalanden ligger till grund för bedömningen av den i målet aktuella tolkningsfrågan.⁸⁷ Under rubriken ”Utgångspunkter för tolkningsfrågan” gör HD vissa uttalanden om tolkningsprinciper:

Tolkning av allmänna bestämmelser som ABT 94 och AB 04 ska bygga på objektiva grunder. När som här ordalydelsen inte ger något besked, kan avtalets systematik och de övriga villkoren i avtalet ligga till grund för tolkningen. I detta fall ger – som ska framgå av det följande – sådana förhållanden ledning i vissa hänseenden, men inte heller avtalets systematik och övriga villkor utgör tillräckligt underlag för att besvara den hänskjutna frågan. Det leder till ett behov av en vidare prövning.⁸⁸

Under rubriken ”Betydelsen av dispositiv rätt” anges följande:

När varken kontraktets ordalydelse eller systematik ger tillräcklig ledning ska avtalet tolkas i ljuset av den dispositiva entreprenadrätten. Frågan blir vilken rättsregel som skulle ha varit tillämplig i avsaknad av villkorsreglering av den omtvistade frågan och vilken betydelse den regeln ska tillmätas i ljuset av avtalets systematik och syfte (jfr särskilt ”Det Andra Bolaget” p. 23).⁸⁹

Genom HD:s sätt att uttrycka sig indikerar att de att olika tolkningsfaktorerna ska prövas i en viss ordning. HD anger att den dispositiva rättens betydelse ska ses i ljuset av avtalets systematik och syfte, vilket emellertid i viss mån talar emot att de olika tolkningsstegen ska prövas isolerat och i en bestämd ordningsföljd. HD använder sig vidare av begreppet ”dispositiv entreprenadrätt”, vilket utgör ett uttryck som kan vara intressant att notera. Under rubriken ”Betydelsen av dispositiv rätt” anges även följande:

Vid utrönandet av tillämplig dispositiv rätt får ledning sökas i allmänna obligationsrättsliga principer och vad som gäller för närliggande avtalstyper. Den köprättsliga regleringen är då av särskilt intresse. Det måste dock beaktas att det rör sig om två olika avtalstyper som i vissa frågor skiljer sig åt mer väsentligt. Det kan därför, beroende på vilken fråga som är aktuell, finnas anledning att särskilt beakta entreprenadavtalets speciella drag⁹⁰

I likhet med NJA 2013 s. 271, NJA 2014 s. 960 och NJA 2015 s. 862 anges att dispositiv rätt består av allmänna obligationsrättsliga principer

⁸⁷ NJA 2018 s. 653, p. 10.

⁸⁸ NJA 2018 s. 653, p. 19.

⁸⁹ NJA 2018 s. 653, p. 20.

⁹⁰ NJA 2018 s. 653, p. 21.

och analogier från närliggande avtalstyper, där främst den köprättsliga regleringen är intressant. I uttalandet ovan är det tydligt att entreprenadavtalets speciella drag ska beaktas inom ramen för utrönandet av den dispositiva rätten. Uttalandet talar för tolkningen att entreprenadavtalets speciella drag inte utgör ett enskilt tolkningssteg, utan enbart beaktas indirekt som tolkningsdata för att utreda den dispositiva rättens tillämplighet.

I domskälen uttalar HD att det vid såväl ”tolkningen av det enskilda kontraktet som vid fastställandet av den dispositiva entreprenadrätten finns [...] anledning att beakta behovet av en rimlig balans mellan rättigheter och skyldigheter för parterna”.⁹¹ Särskilt intressant att notera härvid är att HD anger att rimlighetsöverväganden ska göras både vid tolkningen av det enskilda kontraktet och vid fastställandet av den dispositiva entreprenadrätten.

4.3 Slutsats

I HD:s avgöranden framhålls i regel samma tolkningsfaktorer, med undantag av avgörandet NJA 2015 s. 3. I NJA 2015 s. 3 redogör HD inte för de tolkningsprinciper som tillämpats i de andra refererade målen. Eventuellt kan argumenteras för att NJA 2015 s. 3 innebär en avvikelse i förhållande till den tidigare tillämpade metoden. Sett till att NJA 2015 s. 862 och NJA 2018 s. 653 återgår till att redovisa likartade tolkningsprinciper är det emellertid inte sannolikt att HD avsett avvika från tidigare tolkning. NJA 2015 s. 3 lämnas därav därhän i den fortsatta redovisningen.

HD redovisar samma tolkningsfaktorer i sina avgöranden. Det finns dock vissa nyansskillnader i de refererade domarna. Exempelvis framställs inte de olika tolkningsfaktorerna i samma ordning. Betydelsen av dispositiv rätt har i ett fall framhållits före övriga tolkningsfaktorer.⁹² I andra fall har tillämpningen av dispositiv rätt redovisats efter den objektiva tolkningen. En ytterligare skillnad är att beaktandet av entreprenadavtalets speciella drag framhålls i olika kontexter i de skilda avgörandena.⁹³ Det kan även anmärkas att de av HD gjorda principiella uttalandena presenteras på skilda sätt i avgörandena. I varje fall, förutom NJA 2018 s. 653, är de principiella uttalandena väsentligen samlade i en, alternativt flera, följande punkter. I NJA 2018 s. 653 är dock de principiella uttalandena spridda i domskälen. Detta torde emellertid inte bero på en avvikelse i sak, utan orsaken till skillnaden bör, enligt min mening, handla om pedagogiska skäl.

Enbart utifrån de principiella uttalandena HD gjort gällande tolkningen av entreprenadavtal är det, enligt min mening, inte möjligt att dra en säker slutsats gällande huruvida HD fastslagit en ”steg-för-steg”-metod för tolkning

⁹¹ NJA 2018 s. 653, p. 25.

⁹² Jfr NJA 2013 s. 271.

⁹³ Jfr NJA 2018 s. 653, NJA 2015 s. 862, NJA 2014 s. 960 och NJA 2013 s. 271.

av standardvillkor i entreprenadavtal. Det kan likväl framhållas att de principiella uttalandena i hög utsträckning överensstämmer med varandra. HD hämtar konsekvent ledning, vid sina senare avgöranden, i tidigare avgöranden.

Ingvarsson och Utterström är av uppfattningen att HD:s avgöranden kan sammanfattas i en tolkningsmetod bestående av sex steg, som framförs i en viss ordning. Willborg delar denna uppfattning. Tolkningsmetoden som de presenterar består i att först utröna om det föreligger en gemensam partsavsikt. Det andra steget behandlar om det finns omständigheter vid sidan av avtalstexten som kan klargöra hur parterna uppfattade ett omtvistat avtalsvillkor vid avtalets ingående. Det tredje steget fokuserar på ordalydelsen. Det fjärde steget behandlar avtalets systematik och övriga villkor. Det femte steget är en tolkning i ljuset av den dispositiva rätten. Det sista steget består i att göra en övergripande rimlighetsbedömning.⁹⁴

Denna tolkning av HD:s principiella uttalanden har dock inte enbart fått medhåll i doktrinen. Nilsson menar att de principiella uttalandena från HD inte ska tolkas som en ”steg-för-steg”-metod. Nilsson anför att avtalstolkning inte kan sammanfattas i en enkel formel: Avtalstolkning kan inte besvaras genom sex frågor i en viss ordning. Ett avtal, menar Nilsson, kan inte tolkas enbart på dess ordalydelse, systematik eller genom en normriktad tolkning. En sammanvägning av dessa och andra tolkningsfaktorer behöver göras.⁹⁵

Ett argument för att HD:s principiella uttalanden inte ska betraktas som en ”steg-för-steg”-metod är att den dispositiva rätten inte ska beaktas isolerat, utan i ljuset av de övriga tolkningsfaktorerna. Ytterligare ett argument som kan framföras för att metoden inte ska ses som en ”steg-för-steg”-metod är att HD tenderar att använda mer indikerade ord för att beskriva tolkningsstegen, i stället för att använda mer definitiva begrepp. Detta ger, enligt min mening, visst stöd för att uttalandena snarare ska ses som en pedagogisk ingång till den materiella bedömningen, än en ”steg-för-steg”-modell. För att få ytterligare ledning i frågan är det intressant att undersöka hur underrätterna har gått till väga i sin tolkning.

⁹⁴ Ingvarsson, Anders och Utterström, Marcus (2020), s. 70; Willborg, Isak (2016/2017), s. 874–875.

⁹⁵ Nilsson, Mattias (2016), s. 162.

5 Underrättsavgöranden

5.1 Introduktion

I följande avsnitt följer en framställning av underrättsavgöranden avseende tolkningen av entreprenadavtal. Det primärt intressanta är hur de olika underrätterna går till väga vid sin avtalstolkning. För att ge en korrekt bild av den avtalstolkning aktuell underrätt gjort, måste emellertid tolkningsfrågan ses i sitt sammanhang. Bakgrunden till målet är dock kortfattat formulerad.

Avgörandena presenteras i kronologisk ordning. I framställningen av varje avgörande redogörs inledningsvis för de principiella överväganden som aktuell underrätt gjort. Härfter redovisas den materiella bedömningen. Av pedagogiska skäl behandlas de principiella övervägandena separat från den materiella bedömningen. Efter denna redogörelse följer en framställning avseende förhållandet mellan underrättens principiella uttalanden och den materiella bedömningen. I det avslutande delkapitlet dras vissa slutsatser utifrån det material som redogjorts för.

5.2 T 18421–13 / T 5503–15

5.2.1 Stockholms tingsrätt

I Stockholms tingsrätt, dom T 18421–13, är bakgrunden i korthet följande. Entreprenören och beställaren har träffat ett entreprenadavtal avseende nybyggnad av lägenheter. Standardavtalet ABT 94, föregångaren till ABT 06, är inkorporerat i parternas avtal. Entreprenaden godkänns vid slutbesiktning februari 2006. Garantitiden löper ut i februari 2008. Den 7 juni 2010 upptäcker beställaren en vattenskada i en av fastigheterna.

Beställaren meddelar skriftligen entreprenören den 4 juli 2010 att en vattenskada upptäckts samt att beställaren emotser att entreprenören snarast åtgärdar skadan. Entreprenören meddelar att det åligger beställarens försäkringsbolag att utröna vilka åtgärder som är lämpliga. Beställarens försäkringsbolag (härefter Försäkringsbolaget), reglerar skadan och övertar beställarens rätt att kräva ersättning av entreprenören.

I tingsrättens prövning behandlas bland annat frågan om det skadeståndskrav Försäkringsbolaget riktat mot entreprenören är framställt i tid eller om det är preskriberat. Tingsrätten redogör inledningsvis för aktuell reglering i ABT 94. I ABT 94 anges i kap. 5 § 19 att anspråk på skadestånd ska framställas skriftligen senast tre månader efter garantitidens utgång, om skadan

framträtt under garantitiden, och senast tre månader efter det att skadan framträtt, om skadan framträtt efter garantitidens utgång. Anspråk på skadestånd som framställs därefter berättigar inte till ersättning.⁹⁶

Frågan som tingsrätten har att ta ställning till är om meddelandet som skickas skriftligen av beställaren per den 4 juli 2010 kan jämföras med att framställa ett skadeståndsanspråk. I det brev beställaren skickar till entreprenören framgår att en vattenskada uppdragas den 7 juni 2010 och att beställaren anser att entreprenören är ansvarig för det inträffade samt att beställaren kräver avhjälpande. Tingsrätten konstaterar att brevet, enligt tingsrättens mening, inte kan jämföras med ett krav på skadestånd. Tingsrätten motiverar inte denna uppfattning mer utförligt.⁹⁷ Redan på grund av att kravet är preskriberat ogillas käromålet. Tingsrätten prövar emellertid även Försäkringsbolagets felpåstående.⁹⁸

Tingsrätten gör inga principiella uttalanden om tolkning.

5.2.2 Svea hovrätt

5.2.2.1 Principiella uttalanden

Vad avser tolkningen av villkor i entreprenadbranschens standardavtal anger Svea hovrätt i dom T 5503–15 följande:

Vid tolkning av bestämmelser i standardavtal, såsom ABT 94, har Högsta domstolen uppställt följande principer (se Högsta domstolens avgörande den 3 december 2015 i mål nr T 4983–14). Om någon gemensam partsavsikt inte kan anses föreligga och det inte heller finns några omständigheter vid sidan av avtalstexten som klargör hur parterna uppfattade ett villkor, bör tolkningen inriktas på villkorets ordalydelse. Viss ledning kan även hämtas i avtalets systematik och i dispositiv rätt. I sista hand ska en rimlighetsbedömning göras.⁹⁹

5.2.2.2 Materiell bedömning

I Svea hovrätts dom T 5503–15 prövar hovrätten, i likhet med Stockholms tingsrätt, om anspråket på skadestånd är preskriberat enligt regeln i ABT 94 kap. 5 § 19.¹⁰⁰

Hovrätten konstaterar det inte framgår av utredningen i målet att parterna diskuterat innebörden av den aktuella bestämmelsen i samband med att

⁹⁶ T 18421–13, s. 10.

⁹⁷ T 18421–13, s. 10.

⁹⁸ T 18421–13, s. 11–13.

⁹⁹ T 5503–15, s. 3. Högsta domstolens mål T 4983–14 är NJA 2015 s. 862.

¹⁰⁰ T 5503–15, s. 3.

ABT 94 inkorporerades i parternas avtal. Hovrätten går därför vidare till att göra en språklig tolkning av bestämmelsen. Vid en tolkning av bestämmelsens ordalydelse konstaterar hovrätten att det inte finns någon definition av begreppet ”skadeståndsanspråk” i ABT 94. Det framgår inte hur ett skadeståndsanspråk, fränsett skriftlighetskravet, bör utformas för att anses giltigt. För att utröna bestämmelsens språkliga innebörd hänför hovrätten sig till hur begreppet tolkas i entreprenadrättslig doktrin. Härvid framhåller hovrätten att det av doktrin framgår att det inte finns något krav att, i samband med reklamation, ange ett visst skadeståndsbelopp. Däremot bör grunden för skadeståndsanspråket och att ett anspråk görs gällande framgå.¹⁰¹

Hovrätten konstaterar att grunden för skadeanspråket framgår av det brev som beställaren skickade till entreprenören per den 4 juli 2010. Föreningen begränsar emellertid sitt anspråk till att enbart avse felavhjälpan. För att utröna om det är tillräckligt att ange grunden för ett skadeståndsanspråk, utan att uttrycka ett tydligt krav om skadeskadestånd, hänvisar hovrätten till bestämmelsens syfte. Hovrätten framhåller att syftet med bestämmelsen får förmodas vara att parterna skyndsamt ska kunna klargöra vad som gäller i fråga om skadestånd.¹⁰²

Hovrätten konstaterar vidare att det måste stå klart för parterna att ett anspråk på skadestånd är underkastad korttidspreskription, genom att parterna tagit in aktuell regel i ABT 94 i entreprenadavtalet. Hovrätten hänvisar till praxis och anger att en bestämmelse av aktuellt slag, som huvudregel, ska tolkas restriktivt. När hovrätten tar hänsyn till den restriktivitet som råder och att det anges en annan möjlig påföljd i brevet, finner hovrätten att det inte är möjligt att avvika från bestämmelsens ordalydelse. Brevet som beställaren skickar den 4 juli 2010 innehåller således inte något anspråk på skadestånd. När hovrätten kommer fram till denna slutsats beaktas även att beställaren, i samband med att entreprenören hänvisar till försäkringsbolaget, haft tillfälle att begära skadestånd samt att själva avhjälpa felet på bekostnad av entreprenören. Hovrätten finner mot denna bakgrund att skadeståndsanspråket är preskriberat.¹⁰³

5.2.2.3 Förhållandet mellan det principiella uttalandet och den materiella bedömningen

Svea hovrätt konstaterar att HD uppställt ett antal principer för tolkning av bestämmelser i standardavtal och hänvisar till NJA 2015 s. 862. Svea hovrätt framhåller att tolkningen bör inriktas på villkorets ordalydelse om ingen gemensam partsavsikt kan anses föreligga och det inte heller finns några omständigheter vid sidan av avtalstexten som klargör hur parterna

¹⁰¹ T 5503–15, s. 4.

¹⁰² T 5503–15, s. 4.

¹⁰³ T 5503–15, s. 4.

uppfattade ett villkor. Viss ledning kan även hämtas i avtalets systematik och i dispositiv rätt. I sista hand ska en rimlighetsbedömning göras.

Vissa nyansskillnader kan utrönas mellan Svea hovrätts sammanfattning av HD:s principer för tolkning av standardavtal och redogörelsen i rättsfallet som Svea hovrätt hänvisar till, NJA 2015 s. 862. I NJA 2015 s. 862 ges tydligare uttryck för uppfattningen att det rör sig om en ”steg-för-steg”-metod. Svea hovrätt anger att ”viss ledning kan även hämtas i avtalets systematik och i dispositiv rätt”. När HD talar om systematiken och tillämpningen av dispositiv rätt anges att när ”villkorets innebörd ska bedömas kan ledning hämtas från systematiken och de övriga villkoren i avtalet” och ”när inte heller avtalets systematik ger någon ledning är det därför naturligt att tolka villkoren i ljuset av den dispositiva rätt som annars skulle ha tillämpats”.¹⁰⁴

I Svea hovrätts materiella prövning konstaterar hovrätten att det inte föreligger en gemensam partsavsikt. Hovrätten övergår efter detta till en språklig tolkning där hovrätten utgår från den semantiska lydelsen. Hovrätten ser även till entreprenadrättslig doktrin för att utröna den språkliga innebörden av bestämmelsen. Härfter tar hovrätten hänsyn till ett antal faktorer för att utröna hur bestämmelsen ska förstås. Hovrätten redogör bland annat för bestämmelsens syfte, vad som måste stått klart mellan parterna genom att aktuell bestämmelse tagits in i entreprenadavtalet och praxis gällande tolkning av bestämmelser av aktuellt slag. Dessa faktorer torde inrymmas under en övergripande rimlighetsbedömning. När hovrätten tar hänsyn till dessa faktorer konstaterar hovrätten att det inte är möjligt att avvika från bestämmelsens ordalydelse.¹⁰⁵

Sammanfattningsvis prövar Svea hovrätt huruvida det kan anses föreligga en gemensam partsavsikt. Härfter prövar hovrätten om bestämmelsens språkliga lydelse kan utrönas. Efter detta genomförs en övergripande rimlighetsbedömning. Hovrätten finner härfter att det inte finns skäl att frångå ordalydelsen. Hovrätten tillämpar inte de principiella uttalandena som en strikt ”steg-för-steg”-metod. Relationen mellan det principiella uttalandet och den materiella bedömningen ger inte stöd för uppfattningen att HD:s principiella uttalanden ska uppfattas som en ”steg-för-steg”-metod.

¹⁰⁴ NJA 2015 s. 862, p. 12.

¹⁰⁵ Härvid kan noteras att Svea hovrätt fastställer bestämmelsens ordalydelse genom hänvisningar till doktrin.

5.3 T 5062–14 / T 6985–18

5.3.1 Stockholms tingsrätt

5.3.1.1 Principiella uttalanden

Vad avser tolkningen av standardvillkor i entreprenadbranschen anger Stockholms tingsrätt i avgörandet T 5062–14 följande:

I NJA 2013 s. 271 har Högsta domstolen uttalat sig om principerna för tolkning av standardvillkor i entreprenadavtal och därvid slagit fast att partsavsikten ska vara utgångspunkten men om den inte kan utrönas bör tolkningen inriktas på villkorets ordalydelse. Ledning för bedömningen av villkorets ordalydelse kan i sådant fall hämtas bl.a. i avtalets systematik och övriga avtalsvillkor samt i obligationsrättsliga bestämmelser.¹⁰⁶

5.3.1.2 Materiell bedömning

I Stockholm tingsrätts dom T 5062–14 är bakgrunden i korthet följande. Beställaren ska uppföra en byggnad avsedd för lager och kontor. Beställaren upphandlar entreprenören för att utföra och ansvara för projektering av bland annat mark. Den 5 februari 2013 inträffar ett skred som orsakar att en spont flyttas från dess ursprungliga läge. Efter denna olycka hålls möten under den 5, 6 och 8 februari 2013 där entreprenören deltar. Entreprenören inkommer till beställaren med förslag på åtgärder den 8 februari 2013. Åtgärder vidtas i enlighet med det lämnade förslaget. Frågan i målet rör entreprenörens skadeståndsskyldighet gentemot beställaren för de skador som beställaren drabbats av till följd av skredet.

Mellan beställaren och konsulten gäller standardavtalet ABK 09. Av ABK 09 kap. 5 § 6 framgår att ett krav på skadestånd, för att kunna medföra rätt till ersättning, ska framföras skriftligen inom tre månader efter det att beställaren fått skälig anledning att anta att konsulten är ansvarig för skadan. Dock ska ett krav framställas skriftligen senast inom nio månader efter det att beställaren fått kännedom om skadan. I övrigt gäller en preskriptionstid på tio år från den tid konsultens uppdrag avslutats.¹⁰⁷

Tingsrätten konstaterar att parterna är ense om att begreppet skada avser den ekonomiska skadan och inte den fysiska skadan. Beställaren och entreprenören har dock olika uppfattning om hur begreppet ekonomisk skada närmare

¹⁰⁶ T 5062–14, s. 18.

¹⁰⁷ T 5062–14, s. 18.

ska förstås.¹⁰⁸ Vid prövning av preskriptionsfrågan prövar tingsrätten först om krav på skadestånd har framförts inom de frister som framgår av ABK 09 kap. 5 § 6. Den första frågan handlar om vid vilken tidpunkt beställaren framställt ett skriftligt krav på skadestånd. Den andra frågan handlar om från vilket datum tremånadersfristen ska räkans ifrån. Tingsrätten finner att beställaren framställt ett skadeståndsanspråk som uppfyller kraven i ABK 09 kap. 5 § 6 den 5 september 2013.¹⁰⁹

Vad avser den andra frågan, från vilken tidpunkt tremånadersfristen börjar löpa, krävs att beställaren haft ”skälig anledning att anta” att en konsult är ansvarig för uppkommen skada. Enligt tingsrättens mening har beställaren, i vart fall, redan den 8 februari 2013 haft skälig anledning att anta att entreprenören är ansvarig för den uppkomna skadan. Tingsrätten konstaterar att beviskravet inte är särskilt högt satt.¹¹⁰

Fristen ska dock, enligt parterna, börja löpa när beställaren inser att den fysiska skadan orsakat en ekonomisk skada. Parterna är emellertid inte eniga i fråga om när beställaren fått skälig anledning att anta att konsulten är ansvarig för den ekonomiska skadan. Tingsrätten konstaterar i denna fråga att det senast den 8 februari 2013 måste stått klart för beställaren att den fysiska skadan som uppkommit genom skredet skulle få ekonomiska effekter. I denna bedömning hänvisar tingsrätten till NJA 2007 s.35 och det yttrande från BKK som ingivits i det målet.¹¹¹

Tingsrätten konstaterar att det är rimligt att beställaren utgår från att kostnaderna primärt drabbar denne. Det har inte uppgetts att de underentreprenörer som utför ÄTA-arbeten ska fakturera någon annan än beställaren. Det förhållande att kostnaderna som skadan föranlett eventuellt skulle kunna överföras till andra inblandade, exempelvis entreprenören, ändrar inte bedömningen. Tingsrätten finner, mot denna bakgrund, att startpunkten för tremånadersfristen är den 8 februari 2013.¹¹²

Tingsrätten finner sammantaget, mot denna bakgrund, att det skadeståndskrav som framförs den 5 september 2013 inte framställts inom den tremånadersfrist som anges i ABK 09. Skadeståndsanspråket är således preskriberat.¹¹³

¹⁰⁸ T 5062–14, s. 18.

¹⁰⁹ T 5062–14, s. 22.

¹¹⁰ T 5062–14, s. 23.

¹¹¹ T 5062–14, s. 23.

¹¹² T 5062–14, s. 23–24.

¹¹³ T 5062–14, s. 24.

5.3.1.3 Förhållandet mellan det principiella uttalandet och den materiella bedömningen

Tingsrätten redogör för de av HD uttalade principerna för tolkning och konstaterar att partsavsikten ska vara utgångspunkten, men om den inte kan utrönas bör tolkningen inriktas på villkorets ordalydelse. Ledning för bedömningen av villkorets ordalydelse kan i sådant fall hämtas i, bland annat, avtals systematik och övriga avtalsvillkor samt i obligationsrättsliga bestämmelser. Härvid hänvisar tingsrätten till NJA 2013 s. 271.

Tingsrätten uttalande skiljer sig emellertid i viss mån från NJA 2013 s. 271. I NJA 2013 s. 271 anges bland annat att det är ”naturligt att tolka villkoren i ljuset av den dispositiva rätten som annars skulle tillämpats”. I NJA 2013 s. 271 anges att ”om någon gemensam partsavsikt inte kan anses föreligga och det inte heller finns några omständigheter vid sidan av avtalstexten som kan klargöra hur parterna uppfattade ett omtvistat standardvillkor, bör tolkningen inriktas på villkorets ordalydelse. När villkorets innebörd ska bedömas kan ledning hämtas från systematiken och de övriga villkoren”. HD anger vidare att det vid tolkningen av vissa villkor kan det finnas anledning att särskilt beakta entreprenadavtalets speciella drag.¹¹⁴ Tingsrättens principiella uttalanden, jämfört med NJA 2013 s. 271, ger inte lika tydligt uttryck för en systematisk ”steg-för-steg”-metod. Tingsrättens principiella uttalande är relativt vagt formulerat och föreskriver inte att vissa särskilda tolkningsfaktorer nödvändigtvis ska beaktas i den materiella bedömningen

I tingsrättens materiella bedömning utgås från villkorets semantiska ordalydelse och parternas gemensamma uppfattning gällande vissa aspekter av tolkningen av villkoret. Tingsrätten övergår därefter till vad som får betecknas som en allmän rimlighetsbedömning där tingsrätten bland annat refererar till bedömningen i NJA 2007 s. 35 och då särskilt det yttrande från BKK som ingivits i avgörandet. Även vad parterna rimligen kunnat utgå från tillmäts betydelse i tingsrättens bedömning. Förhållandet mellan tingsrättens principiella uttalande och den materiella bedömningen ger inte stöd för att tingsrätten uppfattar att tolkningen ska ske enligt en steg-för-steg”-metod.

5.3.2 Svea hovrätt

5.3.2.1 Principiella överväganden

I Svea hovrätts dom T 6985–18 anges följande:

Högsta domstolen har i flera avgöranden uttalat sig rörande principerna för tolkning av villkor i allmänna bestämmelser inom entreprenadbranschen. Av avgörandena framgår bl.a. följande. Om någon

¹¹⁴ Se avsnitt 4.2.2 och NJA 2013 s. 271, p. 7.

gemensam partsavsikt inte kan anses föreligga och det inte heller finns några omständigheter vid sidan av avtalstexten som kan klargöra hur parterna uppfattade ett omtvistat standardvillkor, bör tolkningen inriktas på villkorets ordalydelse. När villkorets ordalydelse ska bedömas kan ledning hämtas från systematiken och de övriga villkoren i avtalet; bestämmelserna är avsedda att utgöra ett sammanhängande system. Vid tolkningen av vissa villkor kan det finnas anledning att särskilt beakta entreprenadavtalets speciella drag. När inte heller avtalets systematik ger någon ledning är det naturligt att tolka villkoren i ljuset av den dispositiva rätt som annars skulle ha tillämpats, varav en del kommer till uttryck i köplagen. Det ska dock beaktas att entreprenadavtal skiljer sig från t.ex. köp genom att det som regel avser ett omfattande, komplicerat och långsiktigt arbete med flera inblandade parter. Ytterst ska en mer övergripande rimlighetsbedömning göras. (Se bl.a. NJA 2015 s. 862, NJA 2014 s. 960 och NJA 2013 s. 271.)¹¹⁵

5.3.2.2 Materiell bedömning

Hovrätten prövar först, liksom tingsrätten, om beställarens krav på skadestånd är preskriberat. Inledningsvis hänvisar hovrätten till NJA 2015 s. 862. Rättsfallet anger att en preskriptionsregel inte får tolkas analogt och att tolkningen ska ske restriktivt. En utfyllande tolkning får enbart göras om det finns klara hållpunkter för tolkningen.¹¹⁶

Härefter konstaterar hovrätten att det, av vad som framgått, saknas gemensam partsavsikt rörande villkorets tillämpning. Därför ska tolkningen inriktas på det aktuella villkorets ordalydelse.¹¹⁷ Enligt ordalydelsen börjar fristen på tre månader löpa när beställaren fått skälig anledning att anta att konsulten är ansvarig för skadan. Beställaren förutsätts då, av naturliga skäl, ha kännedom om skadan. Frågan är vad ”kännedom om skadan” innebär.¹¹⁸

I NJA 2007 s. 35 har domstolen prövat hur uttrycket ”skadan upptäckts” i ABK 96 ska tolkas. ABK 96 är föregångaren till ABK 09. Domstolen finner att uttrycket, i allmänhet, tar sikte på när det för beställaren framstår som sannolikt att beställaren är ansvarig gentemot sin uppdragsgivare. Hovrätten finner att uttalandet som görs i NJA 2007 s. 35 har bäring på uttrycket ”kännedom om skadan”. Preskriptionstiden måste, i enlighet med detta, börja löpa när det framstår som sannolikt för beställaren att skredet orsakat denne kostnader. Hovrätten motiverar denna tolkning genom, bland annat, framhålla att denna tolkning innebär en intresseavvägning mellan beställaren och entreprenörens intressen. Å ena sidan beställarens behov av att kunna överblicka situationen innan denne framställer ett krav på skadestånd, å andra

¹¹⁵ T 6985–18, s. 1.

¹¹⁶ T 6985–18, s. 3.

¹¹⁷ T 6985–18, s. 3.

¹¹⁸ T 6985–18, s. 4.

sidan entreprenörens behov av att i ett tidigt skeende bli informerad om den uppkomna skadan för att därigenom ha möjlighet att agera. Härvid exemplifierar hovrätten att entreprenören kunde ha gjort en egen utredning av skadan innan avhjälpande vidtagits.¹¹⁹

Hovrätten anser att det, i vart fall, måste ha framstått som sannolikt den 8 februari 2013 att beställaren skulle orsakas kostnader med anledning av skadan. I likhet med tingsrätten konstaterar hovrätten att beställaren redan i samband med skredet och i alla fall senast den 8 februari 2013 har haft skälig anledning att anta att entreprenören var ansvarig för skadan.¹²⁰

Hovrätten konstaterar att preskriptionstiden, i vart fall, börjar löpa den 8 februari 2013 och att beställaren inte framställt något krav innan den 8 maj 2013. Skadeståndsanspråket är därmed, i enlighet med ABK 09 kap. 5 § 6, preskriberat. Beställaren har inte styrkt att parterna agerat på ett sådant sätt att kravet på skriftligt skadeståndsanspråk bortfallit eller att entreprenören förlorat rätten att göra en preskriptionsinvändning.¹²¹

5.3.2.3 Förhållandet mellan det principiella uttalandet och den materiella bedömningen

Hovrätten hänvisar till NJA 2015 s. 862, NJA 2014 s. 960 och NJA 2013 s. 271 och sammanfattar de tolkningsprinciper som framkommer däri. När hovrätten redogör för tolkningsprinciperna använder de indikerande ”kan” och ”bör”, förutom vad avser rimlighetsbedömningen. Hovrätten anger att en mer övergripande rimlighetsbedömning ”ska” göras.

Hovrättens materiella prövning tar utgångspunkt i den gemensamma partsavsikten. Därefter inriktas tolkningen på villkorets ordalydelse. För att tolka ordalydelsen refereras till NJA 2007 s. 35. Därpå görs en övergripande rimlighetsbedömning där hovrätten bland annat gör en intresseavvägning mellan beställarens och entreprenörens intressen.

Sammantaget kan, utifrån förhållandet mellan de principiella uttalandena och den materiella bedömningen, inte visas att hovrätten i den materiella bedömningen tillämpar en viss ”steg-för-steg”-metod. Det principiella uttalandet hovrätten gör verkar snarare fungera som någon form av pedagogisk ingång till den materiella bedömningen där en rad tolkningsfaktorer som kan vara av relevans för den materiella bedömningen redogörs för. Det förefaller emellertid som att hovrätten anser sig bunden att slutligen företa en mer övergripande rimlighetsbedömning.

¹¹⁹ T 6985–18, s. 4.

¹²⁰ T 6985–18, s. 4–5.

¹²¹ T 6985–18, s. 5.

5.4 T 3780–17 / T 6940–19

5.4.1 Falu tingsrätt

5.4.1.1 Principiella uttalanden

I Falu tingsrätts dom T 3780–17 anger tingsrätten inledningsvis att ett avtalsinnehåll, enligt HD, ska fastställas med utgångspunkt i den gemensamma partsviljan. Härfter anger tingsrätten följande:

Enligt Högsta domstolen ska ett avtalsinnehåll, i sådana fall där det saknas gemensam partsvilja, fastställas genom en tolkning som bygger på objektiva grunder. Utgångspunkten är då avtalets ordalydelse. Om ordalydelsen ger utrymme för olika tolkningar måste ledning sökas i andra faktorer, såsom exempelvis vad som gäller enligt lag, parternas beteende efter avtalets ingående, avtalets ändamål och systematiska uppbyggnad samt illojalitetsaspekter och skälighet, se bland annat rättsfallen NJA 2014 s 960 och NJA 2015 s 741.¹²²

5.4.1.2 Materiell bedömning

I Falu tingsrätts dom T 3780–17 ingår entreprenören och beställaren ett antal entreprenadkontrakt gällande järnvägsarbeten. Efter att samtliga entreprenader blivit godkända efter slutbesiktning samt ersatta enligt kontraktssumman ställer entreprenören krav på ersättning för arbetsledning och entreprenörsarvode. Entreprenören anser att det enligt § 6.15 i parternas avtal framgår att entreprenören har rätt till särskild ersättning enligt självkostnadsprincipen (löpande räkning) för arbetsledning och entreprenörsarvode i form av ett procentuellt påslag på värdet av material och varor som hade tillhandahållits av beställaren. Beställaren bestrider att ersättningen ska utgå.

Falu tingsrätts prövning rör tolkning av parternas avtal för att avgöra om entreprenören har rätt till den begärda ersättningen för arbetsledning och entreprenörsarvode. Tingsrätten konstaterar att parternas är överens om att det inte finns någon gemensam partsvilja. Tingsrätten prövar härfter om avtalets ordalydelse ger ledning. I detta sammanhang framhåller tingsrätten att det råder oklarheter avseende hur avtalen tolkas inom branschen. Den utredning som presenterats i målet ger, enligt tingsrätten, inte direkt stöd för slutsatsen att aktörer i branschen tolkar bestämmelsen på ett särskilt sätt.¹²³

Tingsrätten bedömer att det finns utrymme för både beställarens och entreprenörens tolkningar av bestämmelsen inom ramen för ordalydelse. Tingsrätten tolkar avtalet med hjälp av andra faktorer. Närmast följande steg

¹²² T 3780-17, s. 17.

¹²³ T 3780-17, s. 17-18.

utgörs av avtalets uppbyggnad och systematik. Vid analysen av avtalets uppbyggnad och systematik bedömer tingsrätten att det finns starka skäl för att påslag enligt § 6.15 endast ska utgå när parterna särskilt avtalat om arbeten på löpande räkning. Avtalets systematik och uppbyggnad talar med styrka för att påslag för kontraksarbeten inte ska utgå.¹²⁴

Tingsrätten går vidare till att pröva vilken betydelse parternas agerande har vid tolkningen av avtalen. Både beställaren och entreprenören gör gällande att deras agerande i olika skeenden av entreprenaden ska tillmätas betydelse på så vis att det talar för deras respektive tolkning av avtalen.¹²⁵

Tingsrätten prövar därefter om det utvecklats något partsbruk mellan parterna mot bakgrund av att beställaren hävdar att entreprenören inte begärt ersättning enligt aktuell bestämmelse för kontraksarbeten, i ett tidigare mellan parterna ingått entreprenadavtal. Vidare prövar tingsrätten om det avtalats att tolkningsregeln i AB 04/ABT 06 kap. 1 § 4 ska tillämpats mot bakgrund av att entreprenören gör detta gällande. Tingsrätten bedömer att tolkningsregeln inte ger någon ledning för avtalstolkningen.¹²⁶

Entreprenören menar att oklarhetsregeln ska leda till att avtalet tolkas så som entreprenören menar då beställaren ensidigt upprättat avtalet. Tingsrätten uppger att oklarhetsregeln, i detta fall, är av underordnad betydelse i relation till andra tolkningsdata, bland annat avtalets systematik och uppbyggnad.¹²⁷

Tingsrätten bedömer sammanfattningsvis att det inte finns någon gemensam partsvilja. Avtalets ordalydelse ger ingen ledning, tingsrätten finner emellertid att avtalets systematik och uppbyggnad ger klart stöd för att avtalen ska tolkas på det sätt beställaren hävdar. Vad parterna framlägger om avtalad tolkningsregel, parternas agerande, partsbruk samt oklarhetsregeln innebär inte avsteg från denna slutsats.¹²⁸

5.4.1.3 Förhållandet mellan det principiella uttalandet och den materiella bedömningen

Tingsrätten uppger att ett avtals innehåll ska fastställas med utgångspunkt i den gemensamma partsviljan. I det fall det saknas en gemensam partsvilja ska tolkningen bygga på objektiva grunder. Utgångspunkten är avtalets ordalydelse. I det fall ordalydelsen ger utrymme för olika tolkningar måste ledning sökas i andra faktorer, såsom exempelvis vad som gäller enligt lag, parternas beteende efter avtalet ingående, avtalets ändamål och systematiska

¹²⁴ T 3780–17, s. 18–19.

¹²⁵ T 3780–17, s. 19.

¹²⁶ T 3780–17, s. 21.

¹²⁷ T 3780–17, s. 22.

¹²⁸ T 3780–17, s. 22.

uppbyggnad samt illojalitetsaspekter och skälighet. Härvid hänvisar domstolen till NJA 2014 s. 960 och NJA 2015 s. 741.

Inledningsvis kan anmärkas att tingsrätten anger att ett avtals innehåll ”ska” fastställas med utgångspunkt i den gemensamma partsviljan. Då partsvilja saknas ”ska” tolkningen bygga på objektiva grunder. Dessa steg är formulerade på så vis att de ska anses följa med nödvändighet. Härfter anger tingsrätten att, i det fall ordalydelsen ger utrymme för olika tolkningar, måste ledning sökas i andra faktorer. I detta sammanhang ger tingsrätten exempel på ett antal faktorer som kan tillmätas betydelse vid tolkningen.

Det kan även påpekas att tingsrätten hänvisar till rättsfallet NJA 2015 s. 741. Rättsfallet NJA 2015 s. 741 behandlar inte tolkningen av standardavtal i entreprenadbranschen, utan tolkningen av en konkurrensklausul i ett partneravtal. Under rubriken ”tolkningsmetod” i NJA 2015 s. 741 uttalar HD sammanfattningsvis följande: Utgångspunkten vid tolkningen är att utvärdera vad parterna gemensamt åsyftat vid avtalsslutet. Avtalet och avtalssituationen kan vara av sådant slag att det inte är relevant att försöka fastställa en gemensam partsavsikt. När individuella förhållanden inte kan fastställas eller ge ledning får tolkningen bygga på objektiva grunder. Utgångspunkten är då avtalets ordalydelse. När ordalydelsen ger utrymme för olika tolkningar, liksom när ordalydelsen inte ger något besked alls, måste ledning sökas i andra faktorer. Andra relevanta tolkningsdata kan vara avtalets systematik och det aktuella avtalsvillkorets samband med övriga villkor, bakgrunden till regleringen, dvs. villkorets syfte, avtalsföremålets natur och ibland parternas ställning. Det är i allmänhet också naturligt att utgå från att ett avtalsvillkor ska fylla en förnuftig funktion och utgöra en rimlig reglering av parternas intressen.¹²⁹ Den tolkningen HD beskriver under rubriken ”tolkningsmetod” skiljer sig i viss mån från de utgångspunkter för tolkning som HD anger i NJA 2014 s. 960 gällande tolkning av standardvillkor i entreprenadavtal.

I den materiella bedömningen konstaterar tingsrätten att det inte föreligger någon gemensam partsavsikt. Tingsrätten går därefter vidare till att utreda ordalydelsen av det aktuella villkoret. Härvid konstaterar tingsrätten att det råder oklarheter kring hur aktörer i branschen tolkat bestämmelsen. Tingsrätten går vidare till att pröva om avtalets systematik och uppbyggnad ger ledning. Härfter prövar tingsrätten betydelsen av parternas agerande, oklarhetsregeln, huruvida partsbruk utvecklats mellan parterna och om det avtalats att tolkningsregeln i AB 04/ABT 06 kap. 1 § 4 ska tillämpas mot bakgrund av att part gör dessa faktorer gällande. Sammanfattningsvis anger tingsrätten att avtalets systematik och uppbyggnad ger klart stöd för att avtalen ska tolkas på visst sätt. Vad parterna framlagt om avtalad tolkningsregel,

¹²⁹ NJA 2015 s. 741, p. 9–10.

parternas agerande, partsbruk samt oklarhetsregeln innebär inte avsteg från denna slutsats.

Relationen mellan de principiella uttalanden och den faktiska materiella prövningen i Falu tingsrätt ger inte stöd för att HD:s principiella uttalanden ska beaktas som en ”steg-för-steg”- metod. De principiella uttalandena anger att, i det fall ordalydelsen ger utrymme för olika tolkningar, måste ledning sökas i andra faktorer. I detta sammanhang ger tingsrätten exempel på ett antal faktorer som kan tillmätas betydelse vid tolkningen. Tingsrätten föreskriver emellertid inte att dessa tolkningsfaktorer tvunget ska beaktas i en viss ordning.

5.4.2 Svea hovrätt

5.4.2.1 Principiella uttalanden

Under rubriken ”rättsliga utgångspunkter” anger hovrätten följande:

Högsta domstolen har i ett flertal fall uttalat sig om tolkningen av de allmänt tillämpade standardavtalen på entreprenadrättens område. Tolkningen av villkor i dessa avtal ska bygga på objektiva grunder, om det saknas en gemensam partsavsikt och det inte heller finns några omständigheter vid sidan av avtalstexten som kan klargöra hur parterna uppfattade ett omtvistat villkor. Utgångspunkten är i så fall det omtvistade avtalsvillkorets ordalydelse. När ordalydelsen ger utrymme för olika tolkningar, eller när ordalydelsen inte ger något besked alls, ska ledning i stället sökas i systematiken och de övriga villkoren i standardavtalet. Bestämmelserna i avtalet är avsedda att utgöra ett sammanhängande system. När inte heller avtalets systematik ger någon ledning ska avtalsvillkoret tolkas i ljuset av dispositiv rätt. Ytterst och sist måste en mer övergripande rimlighetsbedömning göras. (Se bl.a. NJA 2014 s. 960 och NJA 2015 s. 862 p. 12.).¹³⁰

Under samma rubrik anger hovrätten även följande:

Även vad gäller andra avtal, beträffande vilka en gemensam partsvilja saknas, är avtalets ordalydelse utgångspunkten för tolkningen. Andra relevanta tolkningsdata kan vara avtalets systematik och det aktuella avtalsvillkorets samband med övriga villkor, bakgrunden till regleringen, dvs. villkorets syfte, avtalsföremålets natur och ibland parternas ställning. Det är i allmänhet också naturligt att utgå från att ett avtalsvillkor ska fylla en förnuftig funktion och utgöra en rimlig reglering av parternas intressen. (Se NJA 2015 s. 741 p. 10.)¹³¹

¹³⁰ T 6940-19, s. 3-4.

¹³¹ T 6940-19, s. 4.

5.4.2.2 Materiell bedömning

Hovrätten konstaterar inledningsvis att tolkningen av parternas avtal ska utgå från objektiva grunder. Några omständigheter som talar i en annan riktning är inte för handen, enligt hovrätten. Skälen för en tolkning på objektiva grunder gör sig gällande med särskild styrka när det är fråga om ett avtal som tillkommit efter offentlig upphandling. Utgångspunkten är det omtvistade villkorets ordalydelse. Om ordalydelsen av det enskilda villkoret inte ger klart besked ska, enligt hovrätten, ledning sökas i systematiken och de övriga villkoren i parternas avtal. Det ska dock beaktas om det finns andra omständigheter som bör inverka på tolkningen. Eftersom parterna i målet var överens om att det saknas gemensam partsavsikt tar hovrätten utgångspunkt i det omtvistade avtalsvillkorets ordalydelse. Hovrätten bedömer att det inte går att utesluta någon av parternas tolkning för det fall det aktuella villkoret läses isolerat från övriga delar av avtalet.¹³²

Efter detta redovisar hovrätten en tolkning utifrån avtalets systematik och uppbyggnad. Hovrätten finner efter detta att en språklig och systematisk tolkning av parternas avtal indikerar att den tolkning som beställaren hävdar är den riktiga. Hovrätten undersöker härefter om det finns ändamålsskäl som talar i en annan riktning.¹³³ Hovrätten konstaterar i denna del att det inte framkommer något ändamålsskäl som motiverar den tolkning av avtalsvillkoret som entreprenören anger.¹³⁴

Hovrätten konstaterar att de inte är aktuellt att tillämpa oklarhetsregeln, vilken återopas av entreprenören. Den tolkning som hovrätten gör gällande avtalets ordalydelse och systematik medför att det inte förekommer motstridigheter som aktualiserar en tillämpning av den reglering om motstridiga uppgifter eller föreskrifter som återfinns i AB 04 kap. 1 § 4 eller ABT 06 kap. 1 § 4.¹³⁵

5.4.2.3 Förhållandet mellan det principiella uttalandet och den materiella bedömningen

I hovrättens framställning av HD:s principiella uttalanden används mer definitiva ”ska”, till skillnad från mer indikerande ”kan” gällande de olika tolkningsstegen. Hovrätten hänvisar till NJA 2014 s. 960 och NJA 2015 s. 862 p. 12 vid redogörelsen av de principiella uttalandena. Hovrätten redogör även för de tolkningsprinciper som gäller vid tolkning av andra typer av avtal och hänvisar till NJA 2015 s. 741 p. 10. De tolkningsprinciper som redogörs för i detta sammanhang är huvudsakligen samma tolkningsprinciper som vid tolkning av entreprenadavtal. Hovrätten exemplifierar ett antal

¹³² T 6940-19, s. 6-7.

¹³³ T 6940-19, s. 10.

¹³⁴ T 6940-19, s. 11.

¹³⁵ T 6940-19, s. 11.

tolkningsprinciper som kan få betydelse, men anger inte att principerna ska beaktas i någon viss ordning.

I den materiella prövningen konstaterar hovrätten att det saknas en gemensam partsavsikt. Tolkningen tar utgångspunkt i det omtvistade villkorets ordalydelse. Hovrätten finner efter detta att en språklig och systematisk tolkning av parternas avtal pekar i riktningen att den tolkning som beställaren hävdar är den riktiga. Hovrätten undersöker härfter om det finns ändamålsskäl som talar i en annan riktning. Hovrätten konstaterar i denna del att det inte har framkommit något ändamålsskäl som motiverar den tolkning av avtalsvillkoret som entreprenören ger uttryck för.

Utifrån förhållandet mellan de principiella uttalandena och den materiella bedömningen kan konstateras att domskälen i hovrätten i huvudsak följer de principiella uttalandena. Det kan emellertid noteras att hovrätten inte utreder huruvida det finns tillämplig dispositiv rätt som kan ge ledning i tolkningsfrågan. I de principiella uttalandena anges att, när inte heller avtalets systematik ger någon ledning ”ska” avtalsvillkoret tolkas i ljuset av dispositiv rätt.

5.5 T 2522–17 / T 7981–19

5.5.1 Falu tingsrätt

5.5.1.1 Principiella uttalanden

I Falu tingsrätts dom T 2522–17 anges följande:

Högsta domstolen har i flera avgöranden under senare år haft anledning att tillämpa dessa standardavtal och har då uttalat sig rörande principer för tolkning av villkor i dessa avtal. Högsta domstolen har framhållit att ett avtals innehåll ska fastställas med utgångspunkt i den gemensamma partsavsikten. Om någon gemensam partsavsikt inte kan anses föreligga och det inte heller finns några omständigheter vid sidan av avtalstexten som kan klargöra hur parterna uppfattat avtalsinnehållet, bör tolkningen inriktas på avtalets ordalydelse och ledning hämtas från systematiken i avtalet. Om avtalets systematik inte ger någon ledning kan tolkning ske i ljuset av den dispositiva rätt som annars skulle ha tillämpats, varav en del kommit till uttryck i köplagen. Ytterst och sist måste en mer övergripande rimlighetsbedömning göras (se bl.a. NJA 2013 s. 271, NJA 2014 s. 960 och NJA 2015 s. 862).¹³⁶

¹³⁶ T 2522-17, s. 17.

5.5.1.2 Materiell bedömning

I Falu tingsrätts dom T 2522–17 är bakgrunden i korthet följande: Entreprenören och beställaren ingår ett entreprenadkontrakt baserat på AB 04. I målet tvistar parterna gällande frågan om ersättning för geodetiska mätningsarbeten är inkluderat i kontraktssumman. Entreprenadkontraktet som träffats mellan parterna består i ett mängdkontrakt. Med mängdkontrakt avses att kontraktssumman bestäms utifrån den mängd arbete som behöver utföras.¹³⁷ De geodetiska mätningsarbetena kom att ”femstreckas” i mängdförteckningen för geodetisk mätning. Med ”femstreckas” avses att ersättning för de arbetena ska vara inkalkylerade i allmänna kostnader eller i ersättningen för annat arbete i enlighet med övriga mängdförtecknade arbeten. Koderna för geodetiska mätningsarbeten angavs dock inte i övriga mängdförteckningar.¹³⁸

Parternas tvist rör frågan om förhållandet att de koder som anges i den särskilda mängdförteckningen för de geodetiska mätningsarbetena inte upprepas i övriga mängdförteckningar, medför att dessa inte är kompletta. Om de prissatta mängdförteckningarna inte är kompletta ska ersättning för de geodetiska mätningsarbetena regleras från noll, vilket innebär en rätt till påslag på kontraktssumman för entreprenören.

Avseende tolkningsfrågorna gör tingsrätten följande bedömning: Tingsrätten konstaterar att kontraktens arbetena bestäms av kontraktshandlingarna och hänvisar till AB 04 kap. 1 § 1. Av AB 04 kap. 1 § 2 framgår att kontraktshandlingarna kompletterar varandra om inte omständigheterna föranleder något annat. Tingsrätten konstaterar att detta är ett uttryck för principen att arbete som omfattas av entreprenörens åtagande enbart behöver redovisas på ett ställe i kontraktshandlingarna.¹³⁹

Mängdförteckningens utformning regleras i MER Anläggning 10. Kompletthetskravet innebär att alla de arbeten som framgår av ritningar, tekniska beskrivningar och andra tekniska dokument ska finnas förtecknade i mängdförteckningen. Tingsrätten redogör för syftet med kompletthetskravet.¹⁴⁰

Tingsrätten framhåller omständigheten att entreprenören inte yrkat påslag på kontraktssumman avseende ett annat entreprenadavtal som träffats mellan parterna, trots att avtalet var uppbyggt på samma sätt som nu tvistigt avtal. Denna omständighet medför dock inte, enligt tingsrättens mening, att det föreligger en gemensam partsavsikt att det geodetiska mätningsarbetet ingår i kontraktssumman.¹⁴¹

¹³⁷ T 2522–17, s. 2.

¹³⁸ T 2522–17, s. 3.

¹³⁹ T 2522–17, s. 18.

¹⁴⁰ T 2522–17, s. 19.

¹⁴¹ T 2522–17, s. 19.

Mot bakgrund av HD:s uttalanden om tolkningsprinciper kan de prissatta mängdförteckningarna, enligt tingsrätten, inte läsas isolerat från kontraktshandlingarna i övrigt. Detta gäller oaktat kompletthetskravet i MER Anläggning 10.¹⁴² Enligt tingsrättens mening framgår det tydligt av avtalets ordalydelse att de geodetiska mättningsarbetena ingår som kontraktsarbeten i entreprenaden samt att de ska prissättas genom att ingå i priset för övriga arbeten som är förtecknade i de övriga mängdförteckningarna. Tingsrätten anser att entreprenadavtalet är komplett på så vis att alla arbeten som framgår av ritningar, tekniska beskrivningar och andra tekniska dokument finns förtecknade i mängdförteckningar. De geodetiska mättningsarbetena finns även upptagna i en särskild mängdförteckning.¹⁴³ Ett ombud för entreprenören har intygat att han av anbudshandlingarna insåg att beställaren avsåg att de geodetiska mättningsarbetena skulle prissättas inom ramen för övriga mängdförtecknade arbeten.¹⁴⁴

Tingsrätten finner, mot denna bakgrund, att det är orimligt att tolka avtalet på annat sätt än att de geodetiska mättningsarbetena utgör kontraktsarbeten som ska prissättas inom ramen för övriga mängdförtecknade arbeten. Avtalets ordalydelse, uppbyggnad och systematik ger, enligt tingsrättens mening, stöd för att avtalet ska tolkas på så sätt att entreprenören inte har rätt till påslag på kontraktssumman för de geodetiska mättningsarbetena.¹⁴⁵

5.5.1.3 Förhållandet mellan det principiella uttalandet och den materiella bedömningen

I de principiella uttalandena används mer indikerande ord, ”bör” och ”kan”, gällande användningen av de olika tolkningsprinciperna. Tingsrätten anger emellertid att en mer övergripande rimlighetsbedömning ytterst och sist ”måste” göras. Vid redogörelsen av HD:s tolkningsprinciper hänvisas till NJA 2013 s. 271, NJA 2014 s. 960 och NJA 2015 s. 862.

I den materiella bedömningen redogör tingsrätten inledningsvis för relevanta bestämmelser och syftet bakom dessa. Tingsrätten framhåller därefter betydelsen av hur parterna agerat i ett tidigare avtal parterna emellan. Parternas agerande i ett tidigare avtal är dock inte avgörande för frågan om det föreligger en gemensam partsavsikt, enligt tingsrätten. Tingsrätten konstaterar att mängdförteckningarna, mot bakgrund av HD:s uttalanden om tolkningsprinciper, inte kan läsas isolerat från övriga kontraktshandlingar. Tingsrätten undersöker härefter ordalydelsen och tar hänsyn till avtalets kontext. Tingsrätten tar även hänsyn till vad part insett av anbudshandlingarna. Slutligen

¹⁴² T 2522–17, s. 19–20.

¹⁴³ T 2522–17, s. 20.

¹⁴⁴ T 2522–17, s. 20.

¹⁴⁵ T 2522–17, s. 20.

konstaterar tingsrätten att avtalets ordalydelse, uppbyggnad och systematik ger stöd för att avtalet ska tolkas på ett visst sätt.

Vad avser sambandet mellan de principiella uttalandena och den materiella bedömningen kan konstateras att den materiella bedömningen inte följer en strikt ”steg-för-steg”-modell. I tingsrättens tolkning är det inte alltid klart huruvida en viss tolkningsdata beaktas i ett speciellt steg. Det kan även konstateras att tingsrätten inte beaktar eventuellt tillämplig dispositiv rätt. Sammantaget kan konstateras att tingsrätten behandlar de olika tolkningsfaktorerna inom ramen för en helhetsbedömning.

5.5.2 Svea hovrätt

5.5.2.1 Principiella uttalanden

I Svea hovrätts dom T 7981–19 hänvisar hovrätten till den praxisframställning som tingsrätten gjort avseende tolkningen av standardvillkor i entreprenadbranschen.¹⁴⁶

5.5.2.2 Materiell bedömning

Hovrätten framhåller att den centrala frågan för målet är tolkningen av kompletthetskravet i MER Anläggning 10. Mellan parterna är det ostridigt att kompletthetskravet inte utesluter att entreprenadkontraktet kan innehålla flera mängdförteckningar. Entreprenören menar dock att kompletthetskravet ställer krav på att varje enskild mängdförteckning ska vara utformad i enlighet med de regler som ställs upp i MER Anläggning 10 för att vara komplett. Beställaren menar att flera mängdförteckningar kan läsas ihop och att kompletthetskravet kan uppfyllas därigenom.¹⁴⁷

Hovrätten konstaterar att avtalstolkningen ska utgå från vad parterna kommit överens om. Hovrätten framhåller att parterna ingått ett entreprenadavtal tidigare som var uppbyggt på samma sätt som i målet aktuellt kontrakt. I det tidigare entreprenadavtalet hade entreprenören inte begärt ersättning för geodetiska mätningar, utöver kontraktssumman. Hovrätten konstaterar att entreprenören måste förstått beställarens avsikt att de geodetiska mätningarna ska kalkyleras inom ramen för de övriga mängdförtecknade arbeten.¹⁴⁸

Entreprenören underrättar beställaren om sin uppfattning att de geodetiska mätningarna inte ingår i kontraktssumman vid en tidpunkt då entreprenaden redan pågått under flera månader. Hovrätten anser att omständigheterna, i viss mån, talar för att parternas avsikt var att de geodetiska

¹⁴⁶ T 7981-19, s. 3.

¹⁴⁷ T 7981–19, s. 3–4.

¹⁴⁸ T 7981–19, s. 4.

mättningsarbetena ska ingå i kontraktssumman och prissättas inom ramen för entreprenörens anbud. Emellertid har det inte hävdats att det, i samband med anbudstiden eller avtalets ingående, förts diskussioner mellan beställaren och entreprenören angående detta. Vid en sammantagen bedömning anser hovrätten att det inte finns en gemensam partsavsikt.¹⁴⁹

Därefter prövar hovrätten om ordalydelsen ger något besked vid tolkningen. Hovrätten finner att ordalydelsen inte ger något klart besked. Då ordalydelsen inte ger något klart besked övergår hovrätten till att pröva om avtalets systematik och rimlighetskäl ger ett svar. Hovrätten redogör därefter för syftet med kompletthetskravet i MER Anläggning 10.¹⁵⁰

Hovrätten konstaterar, mot bakgrund av det som anförs i de olika delarna, att den tolkning som beställaren gjort är mest rimligt och förenlig med systematiken i avtalet. Entreprenörens strikt semantiska tolkning framstår, enligt hovrätten, inte som väl anpassad till faktiska förhållanden och var inte att anse som rimlig. Kompletteringsregeln i AB 04 kap. 1 § 2, vilken stadgar att kontraktshandlingar kompletterar varandra om inte omständigheterna föranleder något annat, stödjer tolkningen att mängdförteckningarna ska läsas tillsammans. I aktuell kommentar till paragrafen uppges att undantaget ”om inte omständigheterna föranleder annat” avser fall där det inte rimligen kan begäras av entreprenören att han i anbudskedet borde ha insett en viss förpliktelse. Entreprenören borde ha insett att ersättning för de geodetiska mättningsarbetena skulle ingå i anbudssumman, konstaterar hovrätten. Det framgår vidare av förhör med entreprenörens ombud att entreprenören även faktiskt insåg detta.¹⁵¹ Hovrätten finner, vid en sammantagen bedömning, att övervägande skäl talar för att ersättning för de geodetiska mättningsarbetena ingår i kontraktssumman.¹⁵²

5.5.2.3 Förhållandet mellan det principiella uttalandet och den materiella bedömningen

Vad avser de principiella uttalandena hänvisar hovrätten till den redogörelsen som gjorts av tingsrätten.

I den materiella bedömningen finner hovrätten inledningsvis att det inte föreligger någon gemensam partsavsikt efter att ha gjort en sammantagen bedömning. Därefter prövar hovrätten om ordalydelsen ger något besked vid tolkningen. Hovrätten finner, vid tolkning av ordalydelsen, att inget klart besked kan ges. Då ordalydelsen inte ger något klart besked övergår hovrätten till att pröva om avtalets systematik och rimlighetskäl ger ett svar. Hovrätten redogör härvid bland annat för syftet med aktuell bestämmelsen. Vid en

¹⁴⁹ T 7981–19, s. 4.

¹⁵⁰ T 7981–19, s. 5.

¹⁵¹ T 7981–19, s. 5–6.

¹⁵² T 7981–19, s. 6.

sammantagen bedömning, menar hovrätten, talar övervägande skäl för att de geodetiska mätningssarbetena ingår i kontraktssumman.

Utifrån relationen mellan de principiella uttalandena och den materiella bedömningen kan följande noteras. Hovrätten prövar inledningsvis huruvida det föreligger en gemensam partsavsikt. Härefter undersöker hovrätten om ordalydelsen ger något besked. Därefter undersöker hovrätten systematiken och rimlighetsskäl gemensamt. Hovrätten redogör inte för dispositiv rätt. Sammantaget kan konstateras att hovrätten inte beaktar de olika tolkningsfaktorerna genom en ”steg-för-steg”-metod. Det är tydligt att hovrätten når sitt tolkningsresultat inom ramen för en helhetsbedömning.

5.6 Slutsats

Utifrån de analyserade underrättsavgörandena kan konstateras att den gemensamma partsavsikten inte kunnat fastställas i något avgörande. De tolkningsfaktorer som får mest utrymme i de materiella bedömningarna är villkorets ordalydelse och avtalets systematik. Allmänna rimlighetsbedömningar har även getts stor betydelse. Eftersom det undersökta materialet är begränsat kan dessa faktorer och hänsynstagandens genomslagskraft vara beroende av det material som funnits tillgängligt att beakta i det enskilda målet. Det är således problematiskt att göra några generaliseringar utifrån detta.

Utifrån underrättsavgörandena kan även konstateras att dispositiv rätt getts lite utrymme vid underrätternas tolkning av villkor i entreprenadavtal. Anledningen till att dispositiv rätt i låg utsträckning använts som tolkningsmedel kan ha sin grund i flera förklaringar. En förklaring kan handla om brist på tillämplig dispositiv rätt. En ytterligare förklaring kan grunda sig på en motvilja att tillämpa köprättsliga regler för att tolka villkor i entreprenadavtal mellan näringsidkare, då entreprenadavtal mellan näringsidkare uttryckligen är undantagna från köplagens tillämpningsområde.¹⁵³ Köplagens regler är, på flera punkter, mindre lämpade att reglera konfliktsituationer som kan uppkomma vid avtal av ifrågavarande slag.¹⁵⁴ Det kan därför te sig motsägelsetfullt för domstolarna att applicera köprättsliga regler vid tolkningen. Det finns förvisso likheter mellan köp och entreprenader, men det går inte att bortse från att entreprenader domineras av slaget tjänst, vilket inte regleras i köplagen.¹⁵⁵

Utifrån de refererade underrättsavgörandena kan konstateras att de olika tolkningsfaktorerna sällan beaktas isolerat. Vid en analys av underrätternas materiella bedömningar framgår att det rör sig om en sammantagen bedömning. Underrätterna knyter samman flera olika tolkningsfaktorer och

¹⁵³ Köplagen (1990:931) 2 § 1 st. men 2.

¹⁵⁴ Prop. 1988/89:76, s. 63.

¹⁵⁵ Jfr. köplagen (1990:931) 1 § 1 st.; köplagen (1990:931) 2 § 2 st.

hänsynstaganden till en slutsats. I helhetsbedömningen som tolkningen innebär kan ingen enskild faktor sägas vara utslagsgivande. Det är tydligt att tolkningsfaktorerna och andra hänsynstaganden har fått varierande utrymme samt beaktats på olika sätt inom ramen för underrätternas materiella bedömningar.

Frånsett att de principiella uttalandena kan tolkas som en ”steg-för-steg”-metod är det tydligt, vid en granskning av de materiella bedömningarna, att de olika tolkningsfaktorerna hanteras inom ramen för en helhetsbedömning. Det är följaktligen motiverat att problematisera antagandet att HD:s principiella uttalanden ska tolkas som en ”steg-för-steg”-metod, vilket görs i det avslutande sjunde kapitlet.

6 Prejudikatläran

6.1 Introduktion

Sedan 1971 års fullföljdsreform har HD haft ställning som en utpräglad prejudikatinstans vars centrala uppgift är att generera ”auktoritativa avgöranden för främjande av enhetlig lagtolkning och annan rättstillämpning”.¹⁵⁶ Prejudikatläran handlar om att urskilja adekvata prejudikat och använda accepterade metoder att tillämpa dem. I svensk rätt finns inga etablerade metoder för att avgöra prejudikatvärdet av tidigare avgöranden.¹⁵⁷ Prejudikatläran behandlar flera frågor av varierande karaktär, bland annat frågan om prejudikatbundenhet och hur ett prejudikats styrka påverkas av skiljaktiga meningar eller av en dom beslutad i plenum.¹⁵⁸ En fråga av betydelse för uppsatsens syfte är vilken relevans ett prejudikat ska tillmätas. För att avgöra ett prejudikats relevans ska prejudikatets ratio decendi fastställas.¹⁵⁹ Ratio decendi innebär förenklat den rättsregel som avgörandet grundar.¹⁶⁰ Frågan vad som utgör ratio decendi är nära förknippat med frågan vad som utgör obiter dictum. Det som utgör ratio decendi kan inte samtidigt utgöra obiter dictum.¹⁶¹ Obiter dictum utgörs av normer som uttrycks i HD:s domskäl utan att vara avgörande. Uttalanden som görs obiter dictum är inte bindande, men har ändå ställning av rättskälla då domstolarna, om det anses lämpligt, ofta beaktar dem i senare avgöranden.¹⁶²

I det följande avsnittet 6.2 analyseras de principiella uttalandena HD gjort gällande tolkningen av standardavtal inom entreprenadbranschen i ljuset av prejudikatläran. Diskussionen som förs centrerar kring huruvida uttalandena ska uppfattas som ratio decendi eller obiter dictum. Även prejudikatvärdet av obiter dictum diskuteras.

6.2 Principiella uttalanden i ljuset av prejudikatläran

En viktig fråga är hur prejudikat fungerar som rättskälla i svensk rätt. Domare har en skyldighet att följa prejudikat, i likhet med andra etablerade rättskällor.¹⁶³ Avgöranden från HD har en synnerligen viktig vägledande funktion i förhållande till underrätternas rättstillämpning. En av HD:s mest

¹⁵⁶ Prop. 1971:45, s. 38.

¹⁵⁷ Ramberg, Christina (2017), s. 773.

¹⁵⁸ Se exempelvis Calissendorff, Kerstin (2017), s. 795–797 och Asp, Petter (2021), s. 451–459.

¹⁵⁹ Ramberg, Christina (2017), s. 171.

¹⁶⁰ Ramberg, Christina (2017), s. 28.

¹⁶¹ Ramberg, Christina (2017), s. 280.

¹⁶² Ramberg, Christina (2017), s. 29–30.

¹⁶³ Ramberg, Christina (2017), s. 773.

väsentliga uppgifter är att vägleda de lägre domstolarna samt att se till att de ägnar sig åt en korrekt och enhetlig tillämpning av rätten.¹⁶⁴ Alla avgöranden från HD har ställning som rättskällor, frågan är på vilket sätt och i vilken omfattning.¹⁶⁵

Det existerar olika förhållningssätt gällande frågan vad i HD:s domskäl som utgör ratio decendi. Inom ramen för denna uppsats är det inte möjligt att redogöra för alla synpunkter som framförs i doktrinen. Ett par exempel på de uppfattningar som framkommer i doktrinen kan emellertid redogöras för. Ramberg antar en flexibel inställning och presenterar tre modeller för fastställandet av ratio decendi: regelmodellen, resultatmodellen och ändamålsmodellen.¹⁶⁶ Enligt regelmodellen är det, när en rättsregel finns uttryckligen beskriven i ett tidigare rättsfall, rättsregeln som är prejudicerande och bindande. Regelmodellen är dock inte alltid tillämplig på svenska prejudikat.¹⁶⁷

I resultatmodellen är inte rättsregeln, såsom den blivit uttryckt i prejudikatet, avgörande. Centralt vid resultatmodellen är vad domarna faktiskt beslutat och inte vad som uttalas i domskälen. Modellen utgår från den objektiva utgången i målet.¹⁶⁸ Det finns viss kritik mot resultatmodellen som bland annat grundar sig i svårigheterna med att bedöma det egentliga resultatet.¹⁶⁹ Håstad antar en inställning som ligger i linje med resultatmetoden. Han anför att den ”faktiska innebörden av HD:s rättstillämpning framgår av hur bevisade omständigheter förhåller sig till domslutet, oavsett vad HD i övrigt anför i domskälen”.¹⁷⁰ Asp menar att utgångspunkten är att ett prejudikat utgörs av slutsatser snarare än skäl. Asp anför att konstruktion av rätten i det enskilda fallet är prejudicerande, snarare än skälen för konstruktionen.¹⁷¹ Även denna utgångspunkt kan anses förenlig med resultatprincipen.

Ändamålsmodellen utgår från hur domstolen i det tidigare avgörandet balanserar de olika skälen för potentiella lösningar. Enligt ändamålsmodellen är den senare domstolen bunden av prejudikatet på så vis att den ska döma i likhet med hur domstolen i prejudikatet balanserar de olika argumenten. Ändamålsmodellen har dock fått kritik för att den ger domare stort svängrum och försvagar prejudikatbundenheten.¹⁷²

Sammantaget föreligger olika uppfattningar i litteraturen avseende vad som utgör ratio decendi i HD:s avgöranden. Olika förhållningssätt till att avgöra ratio decendi leder till olika resultat. I en del av HD:s avgöranden finns en

¹⁶⁴ Derlén, Mattias och Lindholm, Johan (2019), s. 753.

¹⁶⁵ Ramberg, Christina (2017), s. 775-776.

¹⁶⁶ Ramberg, Christina (2017), s. 174.

¹⁶⁷ Ramberg, Christina (2017), s. 174-175.

¹⁶⁸ Ramberg, Christina (2017), s. 175.

¹⁶⁹ Ramberg, Christina (2017), s. 177.

¹⁷⁰ Håstad, Torgny (2019), s. 146-147.

¹⁷¹ Asp, Petter (2021), s. 470.

¹⁷² Ramberg, Christina (2017), s. 177-178.

skillnad mellan det HD säger att domstolen ska göra och vad domstolen rent faktiskt gör. Beroende på vilken modell som tillämpas på ett sådant avgörande, exempelvis regelmetoden eller resultatmetoden, nås sannolikt olika slutsatser vad som utgör ratio decendi. För det fall de principiella uttalandena betraktas som obiter dictum är frågan vilken betydelse de ska tillmätas. Ramberg anför att HD:s uttalanden obiter dictum har stor auktoritativ verkan i praktiken. Omvärlden och underrätter anpassar sig vanligen till uttalandet och behandlar det som gällande rätt.¹⁷³ HD bör därför, i allmänhet, iaktta försiktighet med att göra uttalanden obiter dictum om det inte föreligger angelägna skäl för att ge generella vägledande uttalanden.¹⁷⁴

Om man utgår från regelmodellen, att det HD *uttrycker att man bör göra* utgör ratio decendi, torde HD:s principiella uttalanden om avtalstolkning utgöra prejudikat. Uttalandena återfinns även i flera avgöranden, vilket i viss mån talar för att de utgör prejudikat. HD och underrätterna hänvisar i hög utsträckning till tidigare avgöranden.¹⁷⁵ Emellertid bör framhållas att uttalandena görs i varierande form samt med olika ordval i både HD och underrätterna.

Det finns dock, enligt min mening, fog för kritik mot antagandet att HD:s principiella avgöranden utgör ratio decendi. Det HD säger att man ska göra och det HD faktiskt gör överensstämmer inte konsekvent i de enskilda fallen. Om man utgår från resultatmodellen finns fog att ifrågasätta huruvida HD:s principiella uttalanden faktiskt utgör ratio decendi. Det kan konstateras att de tolkningsfaktorer som HD framför i de principiella uttalandena inte på något sätt är främmande för tolkningsläran.¹⁷⁶ Det som kan beaktas som nytt är hur de olika tolkningsfaktorerna uttrycks i en speciell lydelse och ordning. Det kan ifrågasättas om tolkningsfaktorer angivna i en speciell lydelse och ordning eftersträvas som prejudikat.¹⁷⁷

Sammanfattningsvis finns mot denna bakgrund anledning att ifrågasätta huruvida HD:s principiella uttalanden ska uppfattas som prejudicerande. Det finns snarare, enligt min mening, skäl att betrakta HD:s principiella uttalanden som obiter dictum. Uttalanden obiter dictum har emellertid, vilket framgått av redogörelsen ovan, stor auktoritativ påverkan i praktiken och beaktas vanligen som gällande rätt.

¹⁷³ Ramberg, Christina (2017), s. 780.

¹⁷⁴ Ramberg, Christina (2017), s. 781.

¹⁷⁵ Prejudikat får typiskt sett större betydelse ju mer frekvent HD hänvisar till det. Ramberg beskriver detta förhållande som att hänvisningar till prejudikat har en förstärkande spiraleffekt, se Ramberg, Christina (2017), s. 240.

¹⁷⁶ Jfr kapitel 3.2.

¹⁷⁷ Jfr bland annat med den allmänna processuella principen jura novit curia. Principen jura novit curia innebär att domstolen känner rätten, se vidare Ekelöf m.fl. (2016), s. 64.

7 Avslutande diskussion

Syftet med uppsatsen har varit att undersöka om HD, genom sina principiella uttalanden, etablerat en ”steg-för-steg”-metod för tolkning av entreprenadavtal. I denna avslutande diskussion ligger fokus på huruvida HD:s principiella uttalanden ska tolkas som att HD fastslagit en ”steg-för-steg”-metod för tolkningen av entreprenadavtal, alternativt hur HD:s redogörelser ska förstås i annat fall.

HD:s principiella uttalanden uppfattas i viss doktrin som en ”steg-för-steg”-metod. Ett argument för denna uppfattning kan grunda sig i syftet med att fastställa ett metodologiskt tillvägagångssätt för avtalstolkning. Syftet med HD:s fastställda tolkningsprinciper torde vara att dess tillämpning ska resultera i större stringens vid tolkning av standardvillkor i entreprenadavtal mellan näringsidkare och minska utrymmet för domarens fria skön. Tillämpningen av metoden kan tänkas minska risken för att domare, avsiktligt eller oavsiktligt, döljer sitt fria skön. Genom att, i domskälen, applicera ett metodologiskt förhållningssätt på tolkningen av standardvillkor i entreprenadavtal mellan näringsidkare, är det tänkbart att domarnas resonemang tydliggörs och blir mer transparenta.

Utifrån HD:s principiella uttalanden går det att få uppfattningen att det rör sig om en ”steg-för-steg”-metod. I underrätternas materiella bedömningar blir det emellertid tydligt att de principiella uttalandena inte förstås som en ”steg-för-steg”-metod. Utifrån underrättsavgörandena kan konstateras att underrätterna i hög utsträckning hänvisar till de principiella uttalanden som gjorts av HD. Detta visar att HD:s principiella uttalanden, i praktiken, fått stor auktoritativ påverkan på underrätterna. Med utgångspunkt i de analyserade underrättsavgörandena kan emellertid fastställas att domskälen i regel, i den materiella bedömningen, inte behandlar tolkningsprinciperna enligt en ”steg-för-steg”-metod. Vissa tolkningssteg utelämnas i bedömningen, medan andra tolkningssteg utreds tillsammans. Underrätternas bedömningar mynnar i flera fall ut i en övergripande rimlighetsbedömning, vilken kan inrymma flera typer av tolkningsdata.

Vid analys av de materiella bedömningarna är det klart att tolkningsfaktorerna ses inom ramen för en helhetsbedömning. Utifrån hur underrätterna i de materiella bedömningarna beaktar de olika tolkningsfaktorerna kan påstås att dessa används för att legitimera ett tolkningsresultat. Ingen enskild tolkningsfaktor kan rimligen vara helt avgörande i en helhetsbedömning. I det fall avtalstolkning ses som en checklista ökar, enligt min mening, risken för att helheten förbises. Flera tolkningsdata kan kategoriseras under olika steg i en presumtiv tolkningsmodell. Därför måste frågan ställas vilken tolkningsdata som ska kategoriseras under respektive steg. För det fall HD:s principiella uttalanden tolkas som en ”steg-för-steg”-metod riskerar tolkningen att bli mindre effektiv, exempelvis då sådana överväganden måste

göras. Det finns även skäl att ifrågasätta huruvida det är möjligt att exempelvis utreda om en gemensam partsavsikt föreligger, utan att ta hänsyn till det omtvistade villkorets ordalydelse.

Det går, enligt min uppfattning, inte att nå någon egentlig klarhet avseende exakt vilka regler eller principer domstolarna har att förhålla sig till vid tolkning av avtal. Allmänt sett kan inte tolkningsläran kondenseras till en viss fastställd metod. Det föreligger inget undantag, enligt min mening, avseende frågan huruvida det är möjligt att fastställa en särskild metod för tolkning specifikt av entreprenadavtal. Att utvinna några alltid gällande, fasta principer för tolkning av entreprenadavtal låter sig svårligen göras.

HD:s principiella uttalanden beskriver, enligt min mening, tänkbara möjligheter för argumentation, vilka typiskt sett används. En del av argumentationsmöjligheterna beaktas i de materiella bedömningarna, vilket kan utläsas ur underrättsavgörandena. Oberoende av vilka specifika tolkningsfaktorer som tas hänsyn till i det enskilda fallet, blir resultatet av tolkningen generellt sett mer tillförlitligt när flera tolkningsfaktorer framhålls.

HD:s principiella uttalanden bör betraktas som en pedagogisk redogörelse för de tolkningsfaktorer som domstolarna kan beakta i domskälen i det enskilda fallet. I varje enskilt fall är det nödvändigt att undersöka vad som är relevant att fästa avseende vid. HD:s principiella uttalanden verkar även som en erinran om att sedvanliga principer för tolkning av avtal ska tillämpas även vid tolkning av standardvillkor i entreprenadavtal. Detta i kontrast till den de principer som traditionellt tillämpats vid tolkning av AB-avtalen inom ramen för skiljeförfaranden, där oklara rättsfrågor i högsta möjliga utsträckning hanterats inom ramen för standardavtalssystemet och AB-familjen. De principiella uttalandena kan sammantaget, enligt min uppfattning, ses som en generell beskrivning av ett möjligt tolkningsförfarande, där domstolarna inte är bundna av en ”steg-för-steg”-metod.

Källförteckning

Offentligt tryck

Prop. 1971:45. *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken, m.m.*

Prop. 1988/89:76. *Om ny köplag.*

Litteratur

Adlercreutz, Axel och Gorton, Lars och Lindell-Frantz, Eva. *Avtalsrätt I*. 14. uppl. Lund: Juristförlaget i Lund, 2016.

Adlercreutz, Axel och Gorton, Lars. *Avtalsrätt II*. 6 uppl. Lund: Studentlitteratur, 2010.

Asp, Petter. Skäl, slut och skiljaktighet – noteringar kring svensk prejudikatlära. *SvJT*. 2021: 444 – 473.

Bernitz, Ulf. *Standardavtalsrätt*. 9 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2018.

Calissendorff, Kerstin. Plenum och skiljaktigheter – vad ska det vara bra för? *SvJT*. 2017: 795–804.

Deli, Robert. *Kommersiella entreprenadavtal i praktiken*. 2 uppl. Stockholm: AB Svensk Byggtjänst, 2017.

Derlén, Mattias och Lindholm, Johan. Perspektiv på prejudikat: En empirisk undersökning av tingsrättens bruk av Högsta domstolens rättspraxis i tvistemål. *SvJT*. 2019: 751–771.

Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik; Heuman, Lars och Pauli Mikael. *Rättegång. Första häftet*. 9 uppl. Stockholm: Wolters Kluwer, 2016.

Gorton, Lars. ”AB och den allmänna kontraktsrätten”. I *Festskrift till Torgny Håstad*, Lambertz, Göran; Lindskog, Stefan och Möller, Mikael (red.), 149–173. Uppsala: Iustus, 2011.

Håstad, Torgny. ”Om skenbar och verkliga rättsgrundsatser”. I *vänbok till Lena Olsen*. Samuelsson, Joel och Zackariasson, Laila (red.). Uppsala: Iustus, 2019.

Ingvarsson, Anders och Utterström, Marcus. Högsta domstolens intåg i entreprenadrättens slutna rum. *SvJT*. 2015: 258–278.

Ingvarsson, Anders och Utterström, Marcus. *Tolkning av entreprenadavtal*. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2020.

Ingvarsson, Anders och Utterström, Marcus. Tolkning av entreprenadavtal – det köprättsliga kontrollansvaret möter hinderbestämmelserna i AB 04. *SvJT*. 2015: 21–39.

Kleineman, Jan. Rättsdogmatisk metod. I *Juridisk metodlära*. Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.), 21–46. Lund: Studentlitteratur, 2018.

Lehrberg, Bert. *Avtalstolkning*. 6 uppl. Uppsala: Iusté AB, 2014.

Liman, Lars-Otto; Sahlin, Claes; Peterson, Martin och Kåvius, Martin. *Entreprenad- och konsulträtt*. 9 uppl. Stockholm: Svensk Byggtjänst, 2016.

Nilsson, Mattias. ”Entreprenadavtalets speciella drag? Något om Högsta domstolens norminriktade avtalstolkning av entreprenadrättens standardavtal – och dess undantag”. I *Festskrift till Ronney Hagelberg*, H. Persson, Annina; Millqvist, Göran och Saf, Carolina (red.), 153–179. Stockholm: Jure Förlag AB, 2016.

Ramberg, Christina. Prejudikat som rättskälla. *SvJT*. 2017: 773–782.

Ramberg, Christina. *Prejudikat som rättskälla i förmögenhetsrätten*. 2 uppl. Stockholm: Wolters Kluwer Sverige AB, 2017.

Ramberg, Christina och Ramberg, Jan. *Allmän avtalsrätt*. Stockholm: Norstedts Juridik, 2007.

Samuelsson, Joel. *Utdrag ur ”Tolkningslärans gåta. En studie i avtalsrätt”*. Uppsala: Uppsala Faculty of Law Working Paper, 2010.

Samuelsson, Per. *Entreprenadavtal: särskilt om ändrade förhållanden*. Stockholm: Karnov Group, 2011.

Willborg, Isak. Högsta domstolens tolkning av entreprenadavtal. *JT*. Nr 4, 2016/17: 864–877.

Elektroniska källor

Byggandets Kontraktskommitté. 2022. *Revidering av AB 04 och ABT 06*. <https://foreningenbkk.se/revidering/> (hämtad 2022-11-25).

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1991 s. 319

NJA 1992 s. 403

NJA 2009 s. 388

NJA 2012 s. 597

NJA 2013 s. 271

NJA 2014 s. 960

NJA 2015 s. 3

NJA 2015 s. 741

NJA 2015 s. 862

NJA 2018 s. 653

Hovrätterna

Svea hovrätts dom T 5503–15

Svea hovrätts dom T 6985–18

Svea hovrätts dom T 6940–19

Svea hovrätts dom T 7981–19

Tingsrätterna

Stockholms tingsrätts dom T 18421–13

Stockholms tingsrätts dom T 5062–14

Falu tingsrätts dom T 2522–17

Falu tingsrätts dom T 3780–17